

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

1892

VOLUM SEGON

BARCELONA.

IMPREMPTA DE VÍCTOR BERDOS Y FELIU

Carrer de las Molas, número 31.

TAULA

JANER-MARÇ

	Pág.		Pág.
SECCIÓ OFICIAL		SECCIÓ FOLK-LÓRICA	
A nostres subscriptors	1	<i>Noticia Musical del «Lied» ó Cançó Catalana</i> , per D. Jascinto E. Tort y Daniel.	41
Socis entrats, del 1.er de Janer fins à la fetxa.—Donatius pera la Biblioteca	2	<i>Costums populars del Vallès</i> , per D. Vicens Plantada y Fonolleda.	50
SECCIÓ D' EXCURSIONS		<i>Alguns noms topogràfichs, propis de la regió que forma la frontera de la llengua catalana en la provincia de Saragossa</i> , per D. Cels Gómis	53
<i>Excursions per la Costa de Ponent y per lo Panadés</i> , per D. Joseph Castellanos. (Acabament).	6	SECCIÓ BIBLIOGRÀFICA	
SECCIÓ HISTÓRICA.		<i>Un llibre interessant</i> , per D. Joseph Brunet y Bellet	55
<i>Castell de la Roca del Vallès</i> , per D. Francesch Carreras y Candi. (Continuació).	20	SECCIÓ NOTICIOSA	
SECCIÓ GEOGRÀFICA		<i>Conferencias</i>	62
<i>Noticia geogràfica del Orient, segons en Muntaner</i> , per don Antoni Rubió y Lluch. (Continuació).	31	<i>Novas</i>	70

ABRIL-JUNY

	Pág.		Pág.
SECCIÓ D' EXCURSIONS		IV. Delegacions del Centre.— <i>Delegació de Tarrassa</i> , per D. Joseph Soler y Palet.	71
<i>Museu episcopal arqueològich y artístich de Vich</i> , per D. Arthur Pedrals y Moliné.	1	CRÓNICA DEL CENTRE	
<i>Excursió á Lorita, Serra y Turó de Montal, Corredor y Montnegre</i> , per D. Arthur Osona.	13	I. EXCURSIONS.— <i>Excursió á Sant Pons y Corbera</i>	78
SECCIÓ HISTÓRICA		<i>Excursió á S. Fost de Capcentelles y Martorellas</i>	79
<i>Castell de la Roca del Vallés</i> , per don Francesch Carreras y Candi (Continuació).	26	<i>Excursió á S. Just Desvern. (Visita al mosaich romá)</i>	81
<i>De la época en que 'ls catalans perderen á Athenas</i> , per D. A. Rubió y Lluch.	36	II. SESSIONS OFICIALS.— <i>Sessió inaugural del Centre</i>	84
SECCIÓ FOLK-LÓRICA		<i>Vetllada literaria de S. Jordi</i>	85
<i>Noticia musical del «Lied» ó canço catalana</i> , per Jascinto E. Tort y Daniel.	47	<i>Vetllada en honor dels poetas premiats</i>	86
<i>Tradicions fabuloses</i> , per D. Cels Gomis.	59	III. CONFERENCIAS.— <i>Historia del meu poble</i> , per D. Francisco Tobella	87
I. Lo regidor Valmanya	59	<i>Una visita al arxiu parroquial de Piera</i> , per D. Ignaci Ferrer y Carrió	87
II. La casa dels moros.	62	<i>Lo Joch de la Pilota</i> , per D. Joseph Brunet.	90
SECCIÓ BIBLIOGRÀFICA		<i>Costums del Camp de Tarragona</i> , per D. Manuel Rocamora.	91
<i>Guia de las serras de la costa de Llevant. —Las Guillerias.—Los aucells de Teyá y Masnou</i>	64	SECCIÓ DE NOVAS.— <i>Tradicions de S. Vicens Ferrer.</i> — <i>Rondallari catalá.</i> — <i>L' altar de S. Pacia</i> — <i>Mapa geològich.</i> — <i>Robo del Museu de Girona.</i> — <i>Mapa de la Dióccesis de Barcelona.</i> — <i>Una visita á Valencia.</i> — <i>Publicacions de socis y delegats del Centre</i>	93
SECCIÓ OFICIAL		<i>Als Srs. Suscriptors de fora</i>	96
I. <i>Moviment de socis</i>	66		
II. <i>Donatius pera la Biblioteca.—Biblioteca Balaguer</i>	66 y 68		
III. <i>Acorts y gestions de la Junta Directiva</i>	69		

	Pág.
SECCIÓ D' EXCURSIONS	
<i>Excursió á S. Feliu de Guixols ab motiu de la Exposició de Bellas Arts</i> , per don Joseph Reig y Vilardell.	1

SECCIÓ HISTÓRICA	
<i>Castell de la Roca del Vallés</i> , per D. Francesch Carreras y Candi. (Continuació).	7
<i>De la época en que 'ls catalans perderen á Athenas</i> , per D. A. Rubió y Lluh. (Continuació).	14

SECCIÓ FOLK-LÓRICA	
<i>Noticia musical del «Lied» ó canço catalana</i> , per Jascinto E. Tort y Daniel. (Seguiment).	18

SECCIÓ BIBLIOGRÁFICA	
<i>Dos rituals, de mijan segle XVI.</i> , per D. Antoni Bulbena.	30

SECCIÓ OFICIAL	
I. <i>Moviment de socis.—Donatius pera lo Museo.—Donatius en aparella y utensilis.</i>	51
II. <i>Donatius pera la Biblioteca.</i>	51
III. <i>Acorts y gestions de la Junta Directiva.—Sessió solemne.</i>	51
IV. <i>Delegacions del Centre</i> , per C. Bosch de la Trinxeria.	52
V. <i>Inventari de objectes del cult</i> , per J. Soler y Palet	53

SECCIÓ DE NOVAS	
<i>Bruch</i> , per un del somatent.	55
<i>Avis als Srs Rectors.—Una biblioteca en las Guillerias.—Le cycle de sainte Marie Madeleine dans la chanson populaire.—Limits del catalá y del Langüedociá.—Excursions per Andorra.—Sta. Ana.</i>	55
<i>Avis als Srs. Suscriptors de fora.</i>	55

OCTUBRE-DESEMBRE

	Pág.
SECCIÓ D' EXCURSIONS	
<i>Excursió á Corbera</i> , per D. Macari Gollerichs.	1
<i>Excursió particular dels Srs. Tusquets, Carreras y Castells.</i>	7
<i>Excursió particular dels Srs. Bordas y Carreras y Candi.</i>	9

SECCIÓ HISTÓRICA	
<i>La pagesia catalana</i> , per D. Francisco Maspons y Labrós.	11
<i>Castell de la Roca del Vallés</i> , per don Francesch Carreras y Candi, (Continuació).	26

SECCIÓ FOLK-LÓRICA	
<i>De mas excursions «En Jaume de ca'n Valent» Historia de un Guia</i> , per don Arthur Osona.	36

SECCIÓ OFICIAL	
I. <i>Moviment de socis.</i>	54
II. <i>Donatius pera la Biblioteca.</i>	54
III. <i>Donatius pera lo Museo</i>	55
IV. <i>Acorts y gestions de la Junta Directiva.</i>	56
V. <i>Delegacions del Centre: Inscripció del llinar de la Sagristia de Prats de Molló</i> , per D. Joan Segura.	56

<i>Consuetut y tradició del vot del Pi en la Vila Senyorial de Centellas.</i>	58
<i>Enterraments protohistórics de las Pilas.</i>	59

CRÓNICA DEL CENTRE	
I. <i>Excursions oficials: Excursió á Sant Boy, Begas y Gavá: Excursió á Montmell, Marmellá y Torrellas de Foix: Excursió á Vallirana, Ordal y Subirats.</i>	64
II. <i>Sessions Oficials: Sessió preparatoria de la Excursió á St. Boy, Begas y Gavá: Sessió preparatoria de la Excursió á Montmell, Marmellá y Torrellas de Foix: Solemne sessió pera commemorar lo 168 Aniversari de la fundació de la primera societat excursionista: Sessió preparatoria de la excursió á Vallirana y Covas d' Ordal.</i>	65
III. <i>Junta general ordinaria.</i>	65
IV. <i>Conferencias: La pagesia catalana, per D. Francisco Maspons y Labrós: La Dama de Reus, per don Manuel Rocamora: Monografias y tradicions de Catalunya y Noticias de Toponomástica Catalana, per D. Joseph Reig y Vilardell.</i>	66
SECCIÓ DE NOVAS.	

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY II

JANER-MARÇ 1892

N.º 4

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

PREUS DE SUSCRIPCIÓ: Pels socis residents, per semestre una pesseta, per any, dues pessetas; pels socis delegats (pagant per anyadas, á la bestreta), quatre pessetas; pel públich (idem), cinch pessetas. Los números solts y los tomos de anys passats ab augment de preu.

PUNTS DE SUSCRIPCIÓ: en Barcelona, local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradis, 10, 2.^{on}), y llibreteria de N'Álvar Verdaguer (Rambla del Mitj, 5).

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ: Barcelona, carrer de Paradis, 10, segon pis.

SECCIÓ OFICIAL

A NOSTRES SUSCRIPTORS

Advertim als mateixos, que si desitjen fer enquadernar lo volum del any passat, podrán entregarlo en la llibreteria d'En Álvar Verdaguer (Rambla del mitj, 5) fins lo día 30 de Maig pròxim vinent.

Aximateix los fem present, que és precis renovar l'import de la suscripció anyal, si no volen sufrir interrupció en la recepció dels nombres successius.

SOCIS ENTRATS

DEL 1.ER DE JANER FINS A LA FETXA

SOCIS RESIDENTS

- D. Claudi Omar y Barrera.
» Ricart Funosas y Mas.
» Francisco Andreu.
» Ricart Lechuga.
» Isidro Gili y Moncunill.
» Carles de Bofarull y Sans.
» Miquel Sastre.
» Ramon Padró.
» Joan Bernadet.
» Joan Comet y Fargas.
» Narcís Verdaguer y Callís.
» Miquel Morell.
» Joan Nin y Pujol.
» Manel Roca Cornet y Fiter.

Sr. Marquès de Olivart.

- D. Francisco Quintana Sanjuan.
» Florenci Bonell Valls.
» Joseph M.ª Vives de Ferrater.
» Romualdo Torres.
» Ricart Sans Castaño.
» Armando Pubill Bonet.
» Joan Bautista Pons y Traval.
» Manel Sabater Iglesias.
» Eugeni Campllong.

SOCIS DELEGATS

- D. Joseph Soler y Palet, á Tarrasa.
» Joseph Payá, á Mollet.
» Joseph Trajano Mera, á Quito (Equador).
» Gabriel Llabrés, á Palma de Mallorca.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

Per la «Societatea Geografica Romana»: *Dictionar Geographic al Indetului Roman*. Bucuresti, 1891.

Per lo Director del «Almanaque - Dietario del Pallaresa»: *L'Almanach*, del mateix nom, pera 1892. Lleyda, 1891.

Per lo Director de la «Revista Popular»: *Almanaque de los Amigos del Papa para 1892*. Barcelona, 1891.

Per D. Antoni J. Bastinos: *Almanaque Bastinos para 1892*, per lo propri donador. Barcelona, 1891.

Per la Junta del Collegi de Procuradors de Barcelona: *Lista de los Procuradores del Colegio de Barcelona para 1891 - 1892*.

Per la Excm. Diputació Provincial de Barcelona: Un paquet de Revistas de *Industria é Invenções*, *Revista tecnológica y Crónica científica*.

Per D. Joaquim Botet y Sisó, delegat á Girona: *Monuments sepulcrales romans, de Lloret de Mar*, per lo propri donador. Girona, 1892.

Per lo Excm. Sr. Alcalde de Barcelona: *Dictámen de los Sres. Concejales letrados, designados por el Excelentísimo Sr. Alcalde de esta ciudad, para entender en el asunto del Excmo. Sr. Marqués de Ayerbe*. Barcelona, 1892.

Per D. Ramon Soriano: Colecció de trenta y un quaderns del *Diario de lo ocurrido en la ciudad de Barcelona, mientras la oprimieron los franceses*. Publicat en Barcelona l' any 1815. — *Nomenclator de la Provincia de Barcelona*. — *Paleografia*, per D. Joaquim Tos, publicat en Barcelona, ab 18 láminas. — *Relació dels pobles de què consta lo principat de Catalunya*, publicat á Barcelona, 1824. — Un bon gravat, esfigie de Felip V. — Colecció de onze mapas publicats l' any 1830 y 1831, y un del teatre de la guerra de Africa, 1859. — Vint exemplars del *Diario de Barcelona*, desde 1816 á 1840. — *Breu resumen de lo que és la Provincia de Barcelona*. — *Topografia y estadis-*

tica de la Vila de Reus, 1820. — 33 goigs variats, alguns en català. — Relació de aconteixements de Barcelona ab motiu de la arribada de SS. MM. y AA. Barcelona, 1802. — *Noticia de la entrada de ditas MM.* 1802. — *Los ocho héroes barceloneses*. Barcelona, 1815. — *Idea de la fidelitat de Barcelona á S. M. Fernando VII.* Barcelona, 1814. — *Fets y maquinacions per usurpar la Corona d' Espanya, posats en práctica per l' Emperador dels francesos*, (imprès en Manresa).

Per lo Ministeri de Instrucció Pública de França: *Annales du Musée Guimet*, Volum 15, 16 (1.ª y 2.ª part) y 17.

Per la «Société d'Études Scientifiques d'Angers»: *Bulletin de la Société d'Études Scientifiques*, volums dels anys 1872, 1874-75, 1876-77, 1878-79, 1880, 1881-82, 1882-83, 1884, 1884 (supplément), 1885, 1886, 1887 y 1888.

Per lo «Ateneo Obrero de San Andrés de Palomar»: *Memoria leída en Junta general ordinaria de socios, el día 12 de Febrero de 1892.* 1892.

Por D. Joseph M.ª Rabassa: *Quatre cents aforismes catalans* per lo Dr. D. Joan Carles Amat. Manresa 1884. — Colecció del *Calendario para la Provincia de Cataluña*; anys 1821 á 22, 27, 29-44, 46-52, 54 y 55. — *Pronòstich català històrich, geogràfich, astronòmich, agrícola, instructiu y religiós, per l' any bisiest 1856.* — *Calendario y almanaque filosófico, moral, popular, instructivo y religioso*; 1845. — *Legítimo y nuevo Calendario de Cataluña.* 1856. — *Calendario para el Principado de Cataluña.* 1861-1864. — 17 goigs á varios Sants. — *La Alianza Médica.* 3 volums. — *El Criterio Médico*, del volum 7.^è al 16.^è

Per D. Jascinto Barrera: *Los aucells de Teyá y Masnou*, per lo propri donador. Barcelona, 1892.

Per lo Dr. D. Manel Saló Phre.: *La Imágen de Nuestra Señora de la Merced*, per lo propri donador. Barcelona, 1892.

Per D. Joseph Pujal Serra: *Prólogo é introducción al novísimo Valbuena.* 1890.

Per D. José Alloza, de Zaragoza: *Catálogo de libros raros y curiosos.* 1892.

Per la Universitat de Coimbra: *Anuari 1891-1892*. Coimbra, 1892.

Per los Srs. Sagrera, Duran, Cuadras: *Memoria descriptiva, técnica y económica de un procedimiento para transformar el trabajo intermitente de las olas del mar en trabajo industrial continuo*.

Per D. Miquel Cuní Martorell: Quatre bitllets del sorteig mensual per al retaule de la Verge del Tura, Patrona de Olot.

Per lo «Kais. Königh Geographischen Gesellschaft»: Comunicacions del any 1891.

Per lo Excm. é Ilm. Sr. Bisbe de Vich: *Episcopologi de la diócesis de Vich*. Vich, 1891.

Per D. Joan Llòpis y Bofill: *Ensaig històrich sobre la vila de Sitjes*.

DONATIUS PER AL MUSEU

Per D. Cels Gòmis: Varias monedas romanas, ibéricas y colonials hispano-romanas. — Una plaqueta de plata ab lo bè de S. Joan (gravada á buril).

SECCIÓ D' EXCURSIONS

EXCURSIONS

PER LA COSTA DE Ponent y PER LO PANADÉS

(Acabament.)

LO PANADÉS

Havent ja tingut ocasió de ocupar-me del Panadés en algunas excursions que's publicaren l' any passat en lo *Butlletí de la Associació d' excursions Catalana*, poch més puch afegir. M' ocuparé tan sols dels mals que sofreix lo Panadés, mals que pot dir-se són generals en quasi tot Espanya: la escassetesa extrema de manantials, las sequias prolongadas y las plujas excessivas.

Lo Panadés fins fa uns 50 anys tenia molta abundancia d' aygua. De las valls de St. Cugat de Sasgarrigas y d' Olèrdola naxian abundantíssimas *dèus* que formavan ben aviat una caudalosa riera, que movia, en lo terme del segon poble, tres ó quatre molins de farina. Avuy han desaparegut per complert totes las *dèus* y manantials d'aquells punts. La riera de Pontons, affluent del petit riu Foix, movia també, no fa gayres anys, un nombre considerable de molins. Avuy ab dificultat se poden utilizar sas escassas ayguas, l' únich que resta en los Monjos.

Abans plovia ab freqüencia y suáument, per lo general; avuy plou més de tart en tart, y la pluja sol ésser torrencial.

¿A què és degut tal cambi en las condicions climatològicas y hidrològicas del Panadés? Sens dupte que á la

desaparició dels boschs. Fins fà cosa de mitj sigle lo Panadés estava cubert de espessíssim bosch; actualmente tota la part plana és terreno cultivat, y la regió muntanyosa, per lo general, un desolat erm. Sabuda és l'estreta relació que guardan los boscatges ab los petits rius, y tant és axí, que mancant los primers són poch menys que impossibles los segons. En efecte, lo bosch dona lloch á que aparega en la terra una infinida varietat d'herbas que viuen á son abrich, y al de las fullas que d'ells se desprenen. Al ploure, per violent que sia la pluja, queda gran part de l'aygua, qual força han atenuat los arbres més alts, entre las fullas secas y la herba que cubreixen la terra, y aquella aygua al filtrarse en lo subsol, dona lloch á las fonts, en las valls de las muntanyas.

Destruhits los boschs, com ha passat en lo Panadés, no sols quedan estroncadas la major part de las fonts, sino que, y axò és lo pitjor, en quant plou en abundancia, l'aygua, no tenint ja la finíssima herba que la detenia y feya de la primera capa del sol, ab las arrels dels vegetals, un textit resistent, més permeable en alt grau, arrastra ab sí la terra, obra xaragalls y torrents, se reuneix al fondo de las muntanyas y forma devastadoras rieras que al exir de mare esterilitzan las terras vegetals.

Las rieras del Panadés, principalment la de Pontons y lo riu Foix, solen experimentar força revingudas que causan danys de consideració. La més terrible ocorregué lo dia 20 d'octubre de 1863, en què la riera de Pontons tingué tan furiosa revinguda que quedaren destruhidas gran nombre de casas y grans extensions de terra, quals primeras capas desaparegueren, quedant la roca nua.

En lo departament frances dels Baixos Alps, eran freqüentíssimas las inundacions, degut, indubtablement, á haver desaparegut tota mena de bosch. Se repoblaren las muntanyas, y una vegada cubertas de bosch, aquells terribles torrents que assolavan comarcas de gran extensió, han quedat convertits en petits xaragalls, y lo meteix Durance que á causa de son rápit curs se desbordava sovint, ja no ofereix cap perill.

En las provincias del S. d' Espanya, principalment las

d' Almeria, Alicante y Murcia, son raras las pluvas, però pot dirse que cada pluja suposa una inundació; y sabut és que allí la vegetació és escassa, si no nula. En cambi, en lo N. y NO. d' Espanya, hont hi hà abundants boschs, són desconegudas las inundacions, á pesar de ploure molt més sovint que en altres llocs.

¡Singular coincidencia! Escrit lo que preceheix, se reben desconsoladoras noticias d' Almeria y Consuegra. En tota la provincia d' Almeria no s'hi veu un sol arbre; en la conca del riu Amarguillo, que ha destruhit la segona població, són escassos.

Igual relació que entre los boschs y las fonts, existeix entre los boschs y la producció de la pluja, com la experiencia demostra. En Aragón y en tot lo Sud de la Península són raras las pluvas, y no s' ignora que no hi abunda pas la vegetació. En las regions cubiertas de bosch, com lo NO. y N. d' Espanya, succeheix lo contrari.

Al mantenir lo bosch en constant humitat l' atmòsfera, no té la temperatura oscilacions bruscas y extremadas. Comparen sino los climas de la Manxa, de las *mesetas* de Castilla, d' Aragón, etc., hont lo *termometro* oscila durant l' any més de 55° C., ab lo del N. d' Espanya, hont las temperaturas extremas anuals no passen de 25° C.

Las grans tempestats elèctricas acompanyadas de pedra, que assolan enteras comarcas, són propias generalment del climas secs y dels payssos hont la vegetació és escassa. Desde la desaparició dels boscatges, afirman los vells del Panadés que cada any van en augment las pedregadas.

És natural y just quel pages aprofite per cultius productius tota la terra que sia possible, però és incompreensible com après d' haver talat los boschs de totas las muntanyas, las dexa nuas de tota vegetació, pus que aquests terrenos, per lo regular, són impropis per altres cultius, per sa mala qualitat.

És necessaria, donchs, la immediata repoblació forestal en los punts hont altre cultiu sia impossible, en benefici de la bellesa, y fins de la riquesa del pays. Mes, per desgracia, la devastació dels boschs continua, com si res no 'ns diguessen las dolorosas experiencias que sufrim.

Al S. de Moja, á cosa d' un kilómetro, comença un bosch de gran extensió, pus cobreix tots los turons que són ramificacions de las serras d' Olèrdola. Encara que lo referit bosch és raquitich y compost de pins borts en sa casi totalitat, no dexa d' oferir un agradable constraist ab las demás muntanyas del Panadés, de las quals feu desaparèxer la ignorancia, ó un irreflexiu afany de profit, las boscurias que las poblavan.

En lo Panadés se troban en gran abundancia fòssils marins. Entre Vilafranca y Moja (poble agregat á la municipalitat d' Olèrdola), se n'hi troban de solts per tot arreu, á uns 230 metros sobre la mar. Al S. de Moja, prop de la ermita de Penyafel, s' hi veuen incrustats en las rocas, que són una calissa de poca consistencia. En lo cim del turó dont está edificada la antiga iglesia parroquial de Sant Miquel d' Olèrdola (alt. apr. 375 m.), se veuen també incrustats en las rocas nombrosos fòssils.

A causa de la desigualtat de son terror, lo Panadés presenta varias concas ben definidas:

1.ª La conca del riu Noya, que la forman las vessants N. y E. de las serras de la Llacuna; las O. y N. de las d' Ordal, y la part del pla que s' exten al N. de La Granada.

2.ª La conca de la riera del Sepulcre, affluent de la de Ribas, formada per las vessants S. de las serras d' Ordal; E. y N. de las d' Olèrdola, y la part del pla compresa entre La Granada, Sant Cugat de Sasgarriegas, y E. y N. de Vilafranca.

3.ª La conca del riu Foix, composta de las ramificacions S. de las serras de La Llacuna, de St. Magí de Bru-faganya, de la plana d' Ancosa, y E. y NE. de las serras de Marmellá; las vessants O. de las de Olèrdola y la regió del pla compresa des del O. y S. de Vilafranca, á Moja, Castellví de la Marca, Arbós y Castellet.

Y 4.ª La de la riera de La Bisbal, que té origen en las serras de Montmell y de Montagut, y passa pel Vendrell.

II

EXCURSIÓ A CASTELLET

Y AL SANTUARI DE LA MARE DE DEU DE LOURDES

Lo dia 8 de setembre surtia de *Vilafranca* á las 6 del matí, per la *carretera de Valencia*, en direcció á Arbós.

A uns 4 ó 5 kilometros de Vilafranca se troba lo poble de *Sta. Margarida del Panadés*, conegut per *Sta. Margarida y Monjos*. Sa iglesia parroquial está situada á la esquerra del Foix, en lo lloch de sa confluencia ab la caudalosa riera de Pontons. Sa estació fèrrea está á 1 km. dels Monjos, en qual barri resideix l' Ajuntament. Població, 1600 habitants, de qui 462 corresponen á la capitalitat del municipi. Té un poble agregat, anomenat La Rápita, situat á 1.6 kms. de Santa Margarida. En son terme s' hi cull en abundancia ví y blat. Per las voreras del Foix s' oviren nombrosas hortas que proveeixen lo mercat de Vilafranca.

A uns 8 kms. d' aquesta última població, ja en la provincia de Tarragona, se pren, á la esquerra, un camí de carros que va en direcció al Est. De aquell punt á Arbós hi hà uns 2 kms.

Durant uns 2 kilometros lo camí passa per la vorera esquerra de la ombrívola *riera de Leitrá*, procedent de la part d' Arbós, per alt d' un marge que tindrà de 10 á 15 metros sobre son nivell.

Al desviar-se lo camí de carros un poch de la riera, á cosa de mitj' hora llarga de la carretera real, se veu una fita que senyala lo pas de la mina que conduheix desde duas horas més amunt de Sta. Oliva (Tarragona) l' aygua de què se surteixen Cubellas, Vilanova y Sitges.

Prosseguint per la vorera esquerra de la sus dita riera de Llitrá, á cosa d' un kilometro més, á uns tres quarts de la carretera, s' atravessa á gual lo *riu Foix*, per lo meteix punt hont se llença á aquest dita riera.

Lo Foix té en aquell lloch son máxim caudal, perque reb, uns 4 ó 5 kilometros més amunt las ayguas de la riera de Marmellá, tan grossa quasi com lo meteix riu. Aquest,

més enllà, presenta petits salts, per tenir son llit cubert d'enormes blochs calcaris.

Enfront, á uns 30 metros sobre lo riu, se veu lo pintoresch y rònech poble de *Castellet*, assentat, ab son castell y esglesia, a costat de un precipici vertical.

Tot seguit, en l'interval de uns 5 minuts, s'atravessa duas vegadas lo riu, y ja en la vorera esquerra un hoim puja per la *carretera* en construcció de *Castellet á Vilanova y Geltrú*. La *carretera* dona la volta al espadat turó en què está assentat lo poble, passant per sota meteix.

Es magnífich lo panorama local que s'hi disfruta des d'aquest punt. Al fons del barranch, ó vall, passa lo petit riu Foix, en quals voreras hi hà terras de regadiu y hermosas hortas. Donan al riu alts precipicis y pendants tan ràpidas que sa meteixa inclinació no hi permet cultivar. Cubreixen la major part de las muntanyas vehinas bonichs boscatges de pins que cambian la monotonia dels pelats turons, completament erms, que tant abundan en la regió. No 's crega per axò, que sian frondosos los boscos d'aquell punt, no: són sols petitas boscurias que donan *relativa* bellesa al paisatge.

L'aspecte general de las muntanyas, sos precipicis, la fonda gorja per hont passa constantment lo riu, tot dona á compendre que fou per allí, la part baixa del Panadés, per hont desayguá la mar myocènica que cubria son pla.

Es notable l'enderrocat *Castell senyorial* de Castellet, hont és de veure, en peu encara, una part de la torra del homenatge; dovellas, murs, voltas, etc.; com també algunas arcadas y marlets, ab los forats que sostenian lo pont de balança.

Darrera lo castell se troba la que fou sa capella, avuy habilitada per parroquia del poble. Té un típich pòrtich tancat per volta de canó seguit. S'hi veuen als dos costats de la porta d'ingres dos sepulcres de marbre blanch sostinguts per sis columnas, cada una de las quals són de pulit alabastre ab capitells esculpturats d'estil románich. La iglesia, románica d'origen, fou restaurada en lo sigle xvii; és d'una sola nau de volta de canó, ab capellas laterals afegidas modernament.

Castellet pertany al partit judicial de Vilanova, de qual població dista 17 kilometros. La estació més pròxima és Arbós, á 4 kilometros. Té 1600 habitants, dividits en dos pobles: Castellet, propiament tal, y Gornal, son agregat, ques troba á 4.4 km. Alt. apr. 160 metros.

Després de visitar iglesia y castell, seguí la carretera de Vilanova en direcció SE., que, per salvar los accidents y escabrositats de la muntanya, descriu infinidas curvas, planejant generalment.

Desviantme de la carretera, á mitj quart d' hora de Castellet, vaig arribar á una copiosissima font que naix d'un sot, de hont se surteix Castellet, en quals pous no s'hi troba altra aygua que la recullida de las plujas. Per sobre meteix de la font passa l' aqueducte de Vilanova.

A uns 8 kilometros de seguir la carretera en construcció, que passa constantment per la vorera esquerra del Foix que corra al fondo d' estret congost, descrivint infinidas sinuositats, rodejat d' elevadas muntanyas, cubertas unas de petits boscos, altrás peladas completament, y totas abundantissimas en rocas calissas, s' arriba á una petita vall, per quals bandes O. N. y E. passa á son peu lo riu Foix. En aquesta vall està assentat lo *santuari de la Mare de Deu de Lourdes-Loreto*.

En l' altar major del santuari, en qual construcció s' ha procurat imitar lo que existeix á Lourdes, se venera la imatge de la famosa Verge.

Enfront del santuari, á l' altra banda del riu, esquerra, hi hà una elevada muntanya de rocas calcáreas que forman un precipici sobre la carretera.

Alt. apr. 100 metros sobre lo nivell de la mar.

La carretera segueix avall, en direcció SE. y E., per la vorera esquerra del Foix.

Surtí de Lourdes á la mitjdiada per un camí de dressera quem portá á *Cubellas* en mitja hora llarga. Cubellas és una de las poblacions més antigas de Catalunya. Al Sud de la població s' axecava son castell senyorial; és probable que damunt de sas runas fou edificat lo castell actual, propietat del marques d' Alfarrás.

Tant lo castell com la iglesia, que és del segle XVIII, res ofereixen de particular.

Població, 854 habitants.

Per Cubellas passa la carretera que, procehint de Barcelona, va al confí de la provincia.

En poch menys d' una hora recorreguí los 4 kms. que separan Cubellas de *Vilanova*.

La diligencia que diariament surt, á las duas passat mitjorn, d' aquesta última població cap á Vilafranca, com he dit en altre lloch, me transportá á la *capital del Panamá* en cosa de duas horas.

III

DE VILAFRANCA A SANT MIQUEL D' OLÈRDOLA

Poch més puch afegir á lo que s' ha publicat referent á *Olèrdola* ó *Erdol*, com diuen en lo pays.

Olèrdola está situat á 5.5 kms. de Vilafranca, á qual partit pertany. Sa capitalitat té 427 habitants y son districte municipal, 1486. Los pobles agregats á Olèrdola, són:

Moja, á 4 kilometros, al Oest, ab una població de 668 habitants, y

Sant Pere Molanta, á 6 kms. NE., ab 391.

Olèrdola, propiament tal, está situat en terreno sumament trencat, erm generalment; però sos agregats, *Moja* y *Molanta*, se troban en terreno pla, que produheix gran quantitat de ví, ó mellor dit, produhia, pus que en los últims anys las vinyas han perdut molt y quasi se pot assegurar que caminan á sa desaparició.

En St. Miquel d' Olèrdola, principalment pels voltants de sa antiga iglesia parroquial, avuy desfregada, situada alt d' un escarpat turó, se veuen ruinas y despullas de grans murallas; per què creuen molts historiadors que allí estava edificada la ciutat fenicia *Carthago Vetus*.

S' hi veuen també en aquell punt sepulturas celtas.

A mitj' hora de St. Miquel, al SO., en lo lloch anomenat *La Vall*, hi hà alguns forns de ciment, oberts ara de poch.

Lo turó hont se troba assentada la iglesia está rode-

jat d' alts precipicis, y és pobre en vegetació. No axí la banda Nort de la muntanya, sota la iglesia parroquial, hont brollan de la roca viva duas ó tres fonts molt frescas y ricas, en mitj d' atapahida vegetació.

Després de contemplar l'esplèndit panorama que un hom gaudeix desde St. Miquel d' Olèrdola, segui un petit camí quem portá en cosa de mitja hora, après de travessar lo fondo del sot conegut per *La Vall*, en direcció NO., á la *font de l' Atmetlló*, que és un degotall que's recull en un sot. La font está en una especie d' estretíssima cova, qual entrada obstrueixen quasi totalment enormes rocas que s' han després de la muntanya. L' aygua, qu' és molt fresca, té propietats aperitives.

Seguint un curriulet que va en direcció SO., en uns 15 minuts arribava á la *font de l' Avellaner*, que és també excelent, y passant tantost per ca'n *Castellvi*, ab cosa d' una hora y vint minuts regressava á *Vilafranca*.

Altres fonts se troben en lo terme d' Olèrdola, entre ellas la de Mata-Rectors, molt copiosa, á uns 15 minuts SO. de Moja, però no s' utilisan per al consum per trobarse á llarga distancia dels centres de població, y no ésser, per altra part, suficients pera son abast. En tot lo terme de Moja no s' hi beu altra aygua que la recullida en las cisternes en temps de pluja, pus en lloch s' hi troba aygua naxent.

IV

DE VILAFRANCA DEL PANADÉS A MOLINS DE REY,
PER SANT SADURNÍ DE NOYA,
ORDAL, CREU Y COVAS D'ORDAL, VALLIRANA Y CERVELLÓ

Lo 13 de setembre prenia á la estació de *Vilafranca*, á las 7.45 del matí, lo primer tren procehint de Tarragona, baixant á *Sant Sadurní de Noya*, hont arribava á las 8.15.

Allí m' esperava, desde las 7.45, mon amich D. Víctor Morera, qui vingué en lo primer tren de Barcelona, que surt á las 5.43 de nostre meridiá.

Sant Sadurni de Noya és una important vila de 2561 habitants, ab Ajuntament de 3147, á 12 kilometros de Vilafranca del Panadés, á qual partit pertany. Alt. apr. 200 metros.

Monistrol de Noya, son agregat, se troba á 3 kms. de Sant Sadurni.

En son terme és extraordinaria la producció vinícola.

Celebra concorregudas firas lo día de la Ascensió y del 6 al 8 de setembre, y mercat tots los dijous.

Per entre la estació fèrrea y la vila, situada á uns 5 minuts d'aquella, passa la *riera de Lavern*, que baixa de las valls de Puigdalva y desemboca en lo Noya á uns 2 kilometros, la qual s'atravessa per un pont de pedra.

Per Sant Sadurni passa la *carretera provincial* que arrenca, á Ordal, de la de Valencia, en lo kilometro 60, y va á Capellades y á Igualada.

Seguirem dita carretera en direcció SE., pujant suáument. Aprofitarem part del antich *camí de Sant Sadurni á Ordal*, lo qual nos permeté arribar en cinch quarts d'hora á la *carreterra real de Valencia*, discorrent en tan curt temps los vuyt kilometros de la provincial.

En lo kilometro 59 se troba, á la esquerra de la carretera, lo poble de Cantallops, que dista de Vilafranca 10 kilometros y forma part del districte municipal de *Subirats*.

Lo terme de Subirats té gran extensió. Sa capitalitat compta 560 habitants, y son Ajuntament, 3244, dividits en innumbrables barris y caserius, entre los quals mereixen especial menció los següents:

Subirats, propiament tal, que's troba entre Sant Sadurni y Gelida, al cim d'escarpat turó, hont se veu un arrunat castell.

Cantallops, situat á la esquerra de la carretera de Valencia, en lo km. 59.

Lo *Pago ó Portasgo*, á la banda oposada de la carretera, en lo km. 61; conegut axí per satisferse en aquell punt algun temps lo dret de peatge.

Sant Pau d'Ordal, á un kilometro més amunt, y á la meteixa má.

Sant Esteve d'Ordal, en lo kilometro 63, també á la dreta.

Seguirem la carretera real en direcció á Barcelona, fins á *Sant Esteve d' Ordal*, hont arribavam á las 11 del mati. Dinarem en l' hostal de la barriada, *Can Cells*, hont menjarem be y econòmicament. Alt. apr. 460 metros.

Surtirem de Sant Esteve d' Ordal á la 1.45, continuant per la carretera, en direcció Est, y als 2 kilometros arribavam á son punt culminant, la *Creu d' Ordal*, á uns 520 ó 525 metros sobre lo nivell de la mar. En aquell lloch hi havia una creu de terme, de la qual se conservan tan sols uns grahons circulars que formavan son pedestal.

Al N. de la Creu d' Ordal, s' hi veu una torra, situada al cim d' un turó, que servia de telègrafo òptich.

La Creu d' Ordal se troba en lo kilometro 65.

Seguint carretera avall, á cosa d' uns 10 minuts arribavam al *maset del Lladoner*, prop del qual, á má dreta, en un camp conreuat de vinyas y rodejat de bosch, se troban las *covas d' Ordal* recentment descobertas, no lluny del camí d' Olesa de Bonesvalls.

Encara que res oferescan d' extraordinari, són dignes de visitar-se. A la mala resplendor de llums de benzina. que s' apagan fàcilment per la abundancia d' ácid carbònic y consegüent escassetesa d' oxigeno, puix l' ayre atmosfèrich penetra ab dificultat per la petita entrada, fent pesada, si no difícil, la respiració en l' interior, s' hi veuen bonicas concrecions que en lo transcurs dels sigles han depositat, gota á gota, las ayguas, las quals, portant en dissolució lo carbonat de cals, donaren lloch á la formació de capritxosas estalactitas, cònicas unas, laminadas altres, y totes sospesas en l' espay; y afectant formas raras moltes, las de major longitud principalment, donan per la percussió diferents sons metàlichs; altres han arribat á terra y forman esbeltas columnas que sostenen la rara bòveda de la gruta; en algunas la cristallisació és tan notable que són transparents. S'hi veuen aximateix estalagmitas, en forma de pinya, cono, etc.

Hi hà hermosas cristallisacions que han sigut mutiladas, entre las quals sobresurten duas grossas estalactitas quasi simètriques, en forma de columna.

Actualment s' está practicant una obertura al exterior,

des del interior de las covas, que permeta la entrada del ayre en l' interior, fentne més agradable la estada, per quant actualment, entre l' ácit carbònic, l' humitat excessiva y la densitat del fum negre dels llums de benzina, no és possible romandrehi llarga estona.

Sembla que hi há duas covas més per explorar, y que en breu començarán las excavacions per descobrirlas.

És pública veu que las covas d' Ordal havian servit un temps de refugi als malfactors, que robavan sovint als carreters qui passavan per aquell lloch solitari. Costá bon xich de trobarlas, y una vegada descobertas foren tapadas y desaparegueren, fins que casualment han tornat á descobrirse.

Després de visitar las covas, continuarem seguint la carretera de Valencia en direcció Est, y á cosa d' un quart d' hora, en lo kilómetro 67, arribavam al monumental *viaducte del Lladoner*, obra de fàbrica notabilissima, que data del regnat de Carles III, en qual època fou construhida la carretera. Té una llargada considerable y una altitut de 32 metros sobre lo llit del barranch. Consta de 5 archs inferiors, qual arcada central se trobará á uns 12 ó 14 metros sobre lo nivell del subsol; y de 13 archs superiors que descansan en los primers. En la basamenta d' aquells hi hà una galeria que permet recórrer lo viaducte per son centre y per damunt las arcadas inferiors.

En la carretera de Valencia, principalment en lo trajecte de Vilafranca á Barcelona, s' admiran construccions monumentals. A abduas bandes de la carretera hi hà un sòlit mur de sosteniment; per salvar un torrent, ó un petit barranch, la carretera passa per grandiosos ponts y viaductes, que més que d' utilitat són d' ornament: obras totas ellas esbeltas y sòlidas, que són eloqüent testimoni de la excelent administració y rápit progres que lográ Espanya en l' últim ters del sigle passat, mercès als ilustres homens d' Estat, Aranda y Floridablanca.

A abdos costats de la carretera, se veuen fins al límit del horitzon, espessíssims boscos de pins y alzinas, com pochs ne quedan en la nostra terra.

En lo km. 69, abandonarem la carretera, seguint una

dressera á la esquerra, per terren molt accidentat, y després de baixar al fons de un torrent, tornarem á agafarla, ja en lo km. 72.

En lo 73 se troba *Vallirana*, ahont arribavam envers las 4.30 après mitjdia.

Vallirana conta 1517 abitans, y se troba á 11 km. de St. Feliu de Llobregat, á qual partit pertany. Té nombrosos forns de cals, guix y ciment. També se troban en son terme criaderos de plom.

Vallirana posseheix una fàbrica de vidre. Entre las matèries que s' emplean en la fabricació del vidre se troba una pedra molt abundant allí, coneguda vulgarment per *sal de llop*, y que no és altra cosa sino lo carbonat de cals cristallinat.

En las fàbricas que existeixen á Sant Pau d' Ordal y Vallirana, se segueix en la fabricació del vidre lo procediment antich: un meteix operari prepara la pasta y li dona sa definitiva forma.

En Cervelló, en cambi, n' hi hà una que segueix lo procediment *frances*. En la fabricació de qualsevol objecte s' emplean varis operaris: lo hu té á son càrrech la preparació de la pasta; l' altre, lo de donarli color; aquest altre, la forma, etc., etc.; és dir, que 's posa en pràctica la verdadera *divisió del treball*, que permet que cada obrer adquireasca certa perfecció en lo particular ram á què emplea sa activitat.

Lo vidre és, com se sab, lo resultat de la fusió dels silicats de potassa ó sosa ab alguns dels silicats de cals, magnesia, barita, alumina, ferre ó zinc. Pot donarse color permanent al vidre: blau de zafir, ab òxit de cobalt; blau de cel, ab deutònit de coure; roig porpra, ab protòxit de coure; vert, ab òxit de chrom; groch canari, ab òxit d' urani; violat, ab peròxit de manganeso; roig ó rosat, ab or; y groch, ab cloruro de plata y carbó en pols.

La riera que passa per Vallirana, procedint de las vessants N. de Bégas y E. d' Ordal, cubertas totas ellas d' exuberant vegetació, porta constantment gran caudal d' ayguas. Prop de Vallirana naix en la meteixa riera una dèu extraordinaria.

Tres kilometros més avall, en lo 76, se troba *Cervelló*, que té 1025 habitants ab Ajuntament de 1455. Dista 5 kilometros de Molins de Rey. Produheix vi y oli en abundancia.

Lo poblet de *La Palma*, son agregat, está á 2 kilometros de Cervelló, y compta 430 habitants.

Entre Vallirana y Molins de Rey hi hà establert un servey de tartanas en combinació ab tots los trens que passen per la estació de la segona vila. Pujarem á las 5.30 á una tartana que recorregué en uns 45 minuts los vuyt kilometros que separan Vallirana de Molins de Rey.

En la fita del kilometro 80 (á comptar desde Tarragona sempre), dexarem á la dreta la *carretera de St. Vicens dels Horts y de St. Boy de Llobregat*, y á l' esquerra, la *real de Madrid á la Junquera*, que passa per Martorell y per Igualada. En l' encreuhament de la carretera se pagava un jorn lo dret de peatge.

Poch més avall s' arriba al monumental *pont* de pedra d' esmolar, sobre lo *Llobregat*. Té 15 archs elevadíssims.

En lo kilometro 81 se troba la important vila de *Molins de Rey*.

Allí termená nostra agradable excursió, puix en lo tren que passa per Molins de Rey á las 6.40, ans de posta de sol, regressarem á Barcelona.

JOSEPH CASTELLANOS.

Octubre, 1891.

CASTELL DE LA ROCA DEL VALLÈS

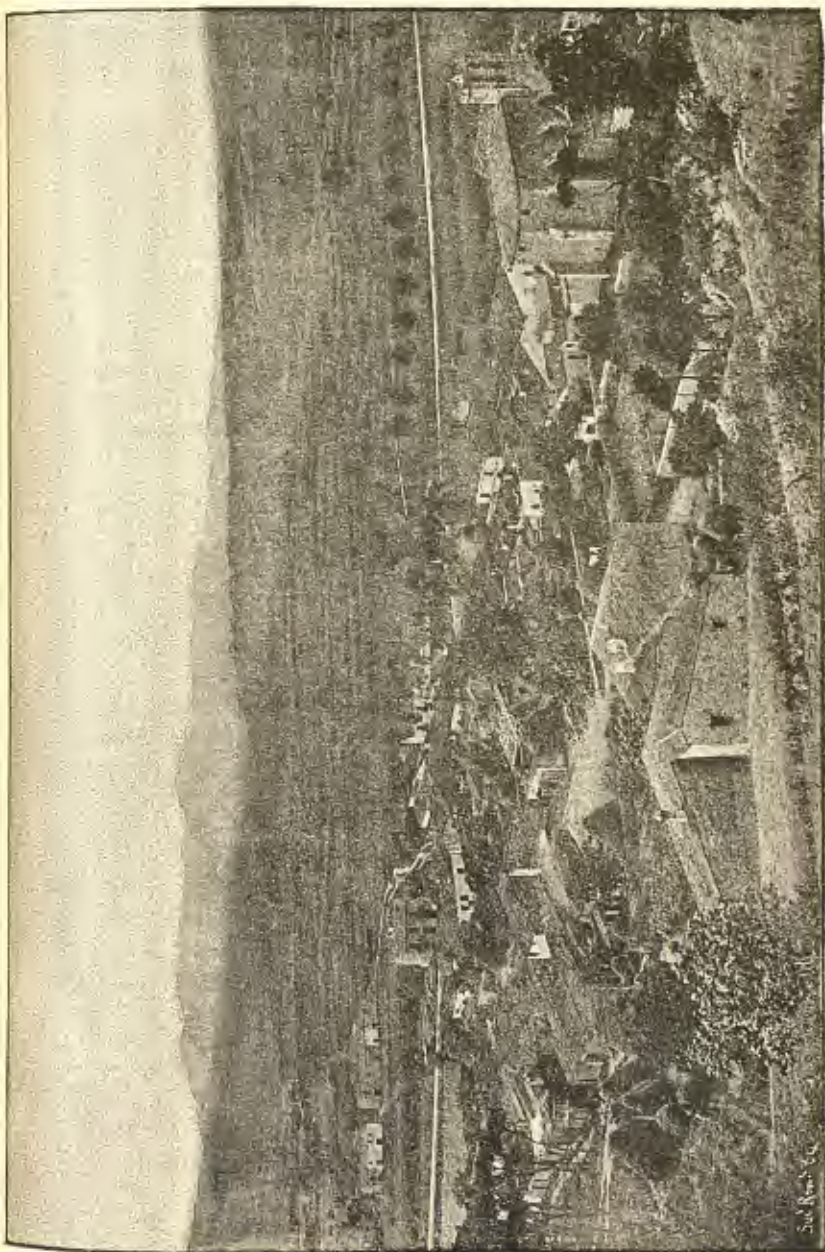
(Continuació.)

SEGLE XV

Rodalía del castell de la Roca al començar
lo segle XV

D'una curiosa carta del rey Martí I, feta en 4 de Novembre de 1405, havem hagut esment dels límits detallats del castell de La Roca, que extractarem pera major brevetat. Devem la sort de havernos pervingut aquella, á la amabilitat exquisida del mestre de la escola completa de Sant Sadurni de La Roca, Don Joan Baptista Sansano y Brusca, á qui regraciam novament des de aqueix lloch.

Diu lo rey Martí, que per quitar motiu á llitigis que las disputas sobre los termens en llochs vehins se solien ocasionar, s'efectuava aquella fitació del terme del castell de La Roca, pel Batlle General de Catalunya Bernat Serra. Des del dissapte 18 de Juliol de 1405, fins al dimecres 22 inclusiu, durá la fitació. En ella estigué present lo nou senyor de La Roca, en Ramon de Torrelles, varios homens bons y experts dels termens vehins y los senyors dels castells colindants ó los batlles d' algunas vilas. Axí és que hi va concórrer en Miquel des Bosch com á senyor del vehi castell de Sant Vicens, ó Burriach; en Guillem Cartellá, militar y uxier del Rey, com á senyor util del castell de Dos Rius en nom propi y com á representant legal del senyor alodial ó directe del mateix, lo prior del monastir de Sant

Vista del poble de La Roca, iglesia de Sant Sadurní y pla del Mogent desde la plasseta de junt al Castell.
(D' una fotografia de Joan Mercader y Marina.)

Pere de Casserras Fra Joan Ca-trilla; en calitat de senyors del castell del Far, en Riambau de Corbera, militar y uxier del Rey, en nom propi y com á pare y legitim administrador de son fill Riambaudet, y en representació de Na Elionor muller de Riambau é igualment tutora de llur fill Riambaudet y á Guillem de Massaguer procurador y actor seu; com á senyors del castell de Bell-lloch á Pere y Bernat de Bell-lloch. A Mont-tornés, present en lo acte lo senyor util del mateix, en Pere de Mont-tornés, manifestá no estar autoritzat pel seu senyor directe, que ho eren los Concellers de la ciutat de Barcelona, á pendre part ó consentir semblant acte, retirantse de la fitació.

Començá aquesta senyalant com á límit del Maresma lo coll de las *Forcas* (que sembla estaria dalt á la serra de *Parpers*) entre la honor den *Cabot*, aleshores alou del Senyor de Burriach y la honor den *Mandri de Vall*, donzell domiciliat en La Roca. Ates lo costum d' erigir las forcas en un lloch visible ó freqüentat, creem podria ésser aqueix coll lo lloch hont la antiga carretera romana, y avuy dressera d' Argentona, guanyava la serra de *Parpers*, çò és, enfront de la fita actual que en la carretera de Mataró á Granollers assenyala los 11 kilometros de aquella primera població. Del coll de las *Forcas* pel cim de la serra, va envers la masia *Espinalb*, cap á un molló conegut per *Pera-Fita*, situat dins la propietat espressaada, desde hont, serra amunt, passava á trobar altre antich molló d'argamassa, en terreno del propi *Espinalb* y proper á la carretera de Cardedeu, confluint allí ab los límits dels castells de La Roca y de Sant Vicens, lo de Dos Rius.

La divisoria ab lo castell de Dos-Rius, començant en la fita referida, prosseguia per lo cim de la serra que separa la Marina del Vallès, dirigintse al anomenat *Coll Blanch*, per entre la propietat, alou de la capella de Santa Lluçia de Barcelona, y altre del *Espinalb*, alou del Prior de Casserras y de Guillem de Cartellá. En aqueix lloch, lo Batlle General disposá s'hi construí una fita, per manera que las ayguas vessants vers lo Vallès fos terme de La Roca. Va prosseguint per la mateixa carena fins propietat d'en *Vilar de la Subirana*, de la parroquia de Santa Agnès de Mala-

nyánechs, passant entre aqueixa y altra del *Espinalb*: Fent via recta per la serra en direcció al castell de Dos Rius, en lo lloch hont confluïen terras d'en *Vilar de la Subirana*, y del más *Recordá*, abdos de la parroquia de Santa Ignès y terme de La Roca, ab las d' en *Vall-major*, del terme de Dos Rius, s'hi trobava l' antich molló, lo qual no sols dividia los termens dels castells expressats, sino que, finint hi lo de Dos Rius, donava principi al del castell del Far.

Després del predit molló, era termenal, lo camí anomenat de la *Maresma*, lo qual prompte baxava envers la riera del *Mogent*, ab la particularitat de restar lo dit camí dintre La Roca. Vora del *Mogent*, maná lo Batlle General, s' hi eregis una fita divisoria. Atravessada la riera, y seguint un xaragall passant frech á frech de la vinya d' en *Ribas*, en essent prop del camí públich allí existent, lo Batlle maná s'hi construí un altre molló; passat aquell lloch, sempre xaragall amunt fins á son començament, com finís lo limit ab lo Far per començar-lo ab Cardedeu, se disposá collocarhi també altre molló.

De desde la fi del xaragall se dirigeix cap á un cert marge, damunt lo más den Anton Riba, hont fou ordonat pel Batlle s' hi obrás una fita divisoria dels termens de La Roca y Cardedeu. Avallava per la serra de Cardedeu vers un indret conegut per la *Pedra Molar*: allí acaba Cardedeu y comença lo terme del castell de Bell-lloch.

Dexant la *Pedra Molar*, se dirigia al camí Real *Nou*, cap á un arbre cognomenat lo *Perelló*, des del qual prosseguia pel mateix camí Real fins al torrent de *Bell-lloch*, restant aquell franch ó comú á abdos castells. En dit torrent constituí la divisoria l' antich camí Real de La Roca, separant sen al empalmar ab un estany, á fi de pujar per un xaragall qual direcció era la de Ponent, passant per la vinya propietat de Na Antonia Ça-Plana, en la coma anomenada la *Perella*, y enfilantse dalt á la serra en lo puig del *Estany*. En aquest, y al costat d' una grossa pedra propietat d'en *Pere Ferrer de les Valls*, encomaná lo Batlle, la erecció de una fita, quedant envers lo Nort del terme de Bell-lloch, y envers Mitjdia de la Roca. Apartantse, lo terme, del dit puig, va á terras d' en *Estany*, segueix la serra xaragall

amunt, y al trobar l'encreuament ab lo xaragall que discorre tocant al más d' en *Pont*, d'exa lo primer per pendre aquest fins á la propietat del más *Alboreda*, pel mitj de la que passa á fi de trobar lo torrent *des Valls*. Enfila aqueix torrent, trencant per un altre anomenat d' en *Martí* al que s'hi ajunta un tercer, lo d'en *Coma*, y en la cruïlla d'eixos dos últims lo Batlle General maná s'hi colocás una fita, per manera, que mirant á Occident, fos terme del castell de La Roca, y mirant á Orient ho fos del de Bell-lloch. Recorregut lo torrent d' en *Coma*, sen separa á la isla ó plá que és del más *Martí* [*usque ad insula, sive pla, seu proprietatem mansi marti*] per atravessarla. Mes, en fóra del torrent aquell, que está entre la isla d' en *Martí* y terras d' en *Lladó*, volgué lo Batlle s' hi arreglás una fita en la conformitat de que cap al Nort y Orient fos terme de Bell-lloch y cap á Mitjdía de La Roca, y que n'hi fos posada altra segona al mitj de la referida isla, restant de Bell-lloch Nort y Orient, y de La Roca la banda Occidental. Passat lo plá d'en *Martí* per un torrent que neix en lo puig *Ca Canal*, troba á la coma dita la *Rovirola*, propietat de *Pere Ferrer*, hont los termens de La Roca y Bell-lloch conflueixen ab lo de *Corró de Vall*, ó millor dit, ab las Franquesas. En una punta que hi há sota de dos torrents, lo Batlle ordená colocar altra fita, per manera que vers Orient restás de Bell-lloch, y vers al Nort de *Corró de Vall*.

Lo terme de La Roca s'enfila per altre torrent vers la cresta del puig *Ca Noyfra*, y d' ella, en descens, per terras de Jaume ça Coma y de Bernat Lladó, en lo puig *Camp Oriol*; en aquest puig disposá lo Batlle la construcció d' un de tants mollons com feya posar durant la fitació, y ab ell assenyalar que vers Mitjdía era de La Roca y vers al Nort de las Franquesas ó sia *Corró de Vall*. Cambiá de direcció al baxar d' esta serra y enfilant la de Occident, en la vora del torrent del *Prat*, maná construirhi una fita quedant envers Mitjdía de La Roca, y envers Nort de las Franquesas. Prossegueix pel torrent del *Prat* fins á trobar un camí públich, en lo marge del qual, y en alou d'en Francisco Mallol de la vall de Riolf, va á morir lo terme de *Corró de Vall*, per començarhi lo de Granollers.

Lo Batlle General no pogué continuar, en 1405, la fitació pel terme de Granollers, per no poder concondar ni ab lo procurador d' en Pere, comte d' Urgell, lo qui tenia en penyora dita vila, ni ab los homens bons de la mateixa. Per lo que la saltá, prosseguint en l' altre vehi terme de Palou. Lo buyt d' eixa escriptura nos lo umple, tres segles més tart, una concordia y arreglo de limits entre los ajuntaments de La Roca y de Granollers, qual fetxa és del 1732.

De des del lloch darrerament mencionat, lo terme atravessava la vinya de Joseph Serrat, linia recta vers al cap de un marge hont devia posars'hi un molló ab duas caras labradas, ab los escuts d' armas de Granollers y La Roca, segons que respectivament mirassen á quiscun d'eixos termens. Pel mitj del ermot d'en Esteve Oliu se dirigia vers la creu del convent de Caputxinas, y per un camí fins á la segona creu, en l'hort dels *Xiprers* del propi convent. Lo subsegüent camí que conduheix á la plasseta de la Iglesia, esta matexa plasseta, y altre troç que des de ella conduceix á una cantonada del hort dels frares, quedava franch pels dos pobles y comú á sos termens ¹. De dita cantonada passa en linia recta al camí Real de Granollers á Mataró, á fi de trobar, en la oposta

¹ Precisament lo camí y plasseta del Convent de Caputxins, ocasionaren las qüestions y concordia final del 1732 quens permet completar los limits del castell de La Roca entre Corró de Vall y Palou. Per tant devem recomanar se tinga en compte, que tot quant se diu referent á aqueixos, y los noms locals que hi figuran, no pertanyen al segle xv, sino al xviii.

Ocasionaren las qüestions, que lo 2 d' Agost del 1729, lo municipi de Granollers decomisá alguns comestibles que l' arrendatari de la *Torreta* del terme de La Roca, venia en la plasseta del convent de Caputxins, fundat aqueix en la vall de Riolf en termens de La Roca y de Granollers. S' embolicaren més las disputas lo 23 de Desembre del propi any, per pretendre presidir, abdos pobles, la funció religiosa celebrada en la Iglesia del Convent, ab motiu de las festas de la beatificació de Sant Fidel de Sigma-ringa. Lo plet, que estava en máns del Corregidor de Mataró, á instancia dels regidors de La Roca passá á la Real Audiencia de Catalunya. Mes veyent quant car los costaria y la poca importancia que en lo fons revestia dit assumpto, resolgueren atendre al fallo de quatre amigables componedors, dos nombrats per cada part, los quals ensemps dictaminassen los limits entre abdos pobles que d' antich eran també molt qüestionats.

En lo fallo se disposá, que la plasseta del Convent quedás franca als dos municipis, podenthi vendre en ella sos respectius arrendataris. En quant á la presidencia de las funcions, celebradas en la dita Iglesia, alternarien un any cada municipi, actuant en lo primer any lo de Granollers.

vora, certa pedra llarga al peu d' un portal ó llinda de pedra rematant en una creu, restant, lo portal, de Granollers. Lo terme enfila de dret lo cim d' un vehí turó propietat de la viuda Codina, y que abans fou d' en Joseph Tintorer y més avant d' en Casanovas, devallant de son cim ayguas vessants vers lo camí de Palou á Mataró, en la vora del qual se disposá erigirhi una fita triangular, hont s'hi esculpissen las armas de Granollers, Palou y La Roca en las caras que miran los llurs respectius termens municipals.

Aquí podem novament prosseguir la fitació tal y com fou feta pel Batlle General de Catalunya al començar lo segle xii. Los termens dels tres referits pobles se trobaven aleshores en una creu de fusta que existía junt al camí de Granollers al castell de La Roca, seguint per la serra, en direcció Sud, al puig *Porcell* y d' ell devallantne envers la pineda de *Vilafort*, de hont sens dexas las serras següents ni la direcció empresa, trobava lo puig *Berenguer*: cert marge d' aquest escullí lo Batlle per axecarhi un molló, de manera que la part d' Orient y Mitjdia restás terme de La Roca, y la de Ponent, de Palou. Transita per dit marge avall de la serra fins á un altre situat entre propietats d' en Guillem Torra, de Palou, y d' en Berenguer de Pratjussá, de la vall de Lloveras. En essent al puig d' en *Parrellada* lo Batlle volgué s' hi construis un molló quedant aygua vessant cap á Orient de La Roca y aygua vessant cap á Ponent, de Palou. Al dexas aqueix molló passava lo terminal al puig de las *Coscolleras Amples*, des de hont seguía vers Occident fins á cert torrent, (lo qual era antich camí de anar á Sant Celoni), damunt lo más Oliver de Palou, y hont, en honor del más Osona de Palou, dit Batlle maná ferhi altre molló, restant lo torrent ó camí públich, comú á abdos termens. Prossegueix pel camí vell de Sant Celoni fins al de Granollers á Mont-tornés, y á la Marina, y en la creu d' abdos, lo Batlle opina hagués de construis'hi una fita, per manera que á Ponent fos del terme de Palou, á Mitjdia de Mont-tornés, y á Orient y Nort de La Roca.

Lo camí de la Marina segueix essent la partió; mes lo dexa á la entrada del coll de *Arquers* enfilantse serra

amunt per una rasa vers Orient, y devallantne quant arriba á cert marge del puig d' en *Ricart*, per pendre la direcció de Mitjdía fins á altre marge junt al çaretum? d' en *Arquers*, des de hont, seguint la margenada vers Orient, se fica á un torrent per passar al port d' en *Arquers*. Atravessat lo torrent prossegueix lo de sus dit camí, que de Granollers va á las parroquias de Alella y Tayá, y en ell vol colocarhi un molló, restant de La Roca envers Orient y Nort y de Mont-tornés envers Mitjdía y Occident. La divisiória puja per la riera de *Sant Lley*, torç pel torrent d' en *Cuquet* fins al lloch hont lo camí de Vilassar baxa á dit terme, y hont, acabant lo limit de Mont-tornés, començava lo del vehí castell de Sant Vicens, ó Burriach, que nos pogué fixar per trobarse pendent de litigi. Allí lo Batlle General, Torrelles, lo Batlle de Granollers y las demás personas de la comitiva que determinava los termes, foren desagradablement sorpresos ab la troballa del cadavre d' en Jaume Gual, procurador del senyor dels castells de Burriach y de Vilassar, En Miquel des Bosch.

Ramon de Torrelles, Senyor de La Roca

1405-1418. Comença lo segle xv cambiantse la familia possehidora del Castell de La Roca, que per espay de més d' un segle radicá en los Marques, ciutadans honrats de Barcelona y alts dignataris del palau reyal alguns d' ells. Es altra familia barcelonina, la de Torrelles, la que ara l' adquireix per virtut de compra feta per Ramon de Torrelles á Pere Arnau Marques, hereu universal de son pare Pere Marques, en virtut del testament otorgat lo 4 de Janer de 1471 y en poder de Francesch Loral, notari públich de Barcelona. Exa compra, efectuada lo 13 de Juny 1405, era del castell de La Roca y la jurisdicció á ell competent, ab tots sos *edificiis, fortaliciis, terminis, et territoriis, introhitibus illius, et cum omnibus populis et sacrariis*. De tot lo qual ne pagá sis mil quatre centes sis lliuras, set sous, un diner, moneda barcelonesa. La firma del Rey com á Senyor directe del Castell, hi fou posada en la escriptura

lo 23 de Maig de 1408, segons declara un document posterior ¹.

En lo mes de Juliol de 1405 fou prestat jurament y homenatge per Ramon de Torrelles al Sobirà, com á feudatari que era, pel caste'l de La Roca y per altres castells que alli no s'expressan, ab lo qual se denota eren ja los Torrelles familia poderosa ².

Varias foren las familias catalanas denominadas Torrelles en lo segle xv, y de qui tenim noticia: Pere de Torrelles possehia en 1405 lo castell de Castellet en la vicaria de Vilafranca; altres Torrelles tenien sos bens patrimonials á Sant Boy del Llobregat y en lo poble de son nom; Antoni de Torrelles se trobava també á Sicilia en 1403; Bernat de Torrelles fou governador de Cerdanya en 1397; Miquel de Torrelles pren part activa en lo siti de Balager en 1413, etcétera, etc. Ignoram la relació que puguen tenir entre si y ab la familia Torrelles possehidora de La Roca, consignantho, per via de inventari, y á fi d'evitar confusions per coincidencias de nom que tan generalment se presentan.

D' En Ramon de Torrelles n' extractarèm alguns fets, copiantlos d' un de nostres historiadors ³. Encara que en ells no s' afirma que sia son autor lo present Senyor de La Roca, la circumstancia de pertáner en Ramon al estament militar, y ésser alt dignatari del palau reyal, és causa de que puguen adjudicarseli de moment, mentre que no sien subjectats á major comprobació. En 1410, ja mort lo rey Martí, empresonaren á Ramon en Barcelona, si be á instancia dels Consellers fou prompte deslliurat. Seguidament lo nombran tudor del Comte de Luna Don Fadrique, net illegítimat del rey Martí I, essent lo hu dels qui patrocina á Fadrique com á Rey dels sicilians en 1411. Lo rey Ladislau de Nàpols en 1413, l' envia d' embaxador al rey Ferran I, mentre que sitiava á Balaguer. Durant lo siti de Cinercha (Còrcega) pels genovesos, en l' any 1417, acut Torrelles ab una galera en defensa de la ciutat.

¹ *Diversorum V. Alfonsi IV. Reg.* 2,613 foli 131 (Arx. Ar.).

² *Liber Patrimonii Regi*, foli 1,244.

³ Feliu de la Peña.—*Anales de Cataluña*.

Poch temps après d'adquirir lo castell de La Roca per Ramon de Torrelles, militar, conseller y cambrer de Martí I, lo 1er de Setembre de 1405, expedeix lo Rey des de Valldaura, dues concessions. En la primera li permet que puga celebrar tiras anyals lo die de Sant Jaume, ab estas paraulas: *Quod in ipso Castro de la Roca celebrentur decetero Nundine quolibet anno perpetuo, que incipiant die festi sancti Jacobi Mensis Julii et durent per Quindecim dies ex tunc continue secuturos*. En la segona l'autoritza per posar sisas al pa y al vi, carn y altres viandes ó coses ques venan en lo castell ó lloch de La Roca, per durant lo terme de cinch anys, ab tal, emperò, que al Rey li estigan be les sisas imposades.

Una tercera concessió obté Torrelles lo 15 de Setembre del propi any, qual és, la de que pogan celebrar perpetuament mercat en aquell lloch, lo dimecres de cada setmana ¹. Finalment, lo 30 de Setembre, trobantse encara á Valldaura lo rey Martí, li amplia la anterior facultat d'imposar sisas, que sols era per cinch anys, á altres cinch contaders del die en què finien los anteriors. Se manifesta quel motiu d' otorgarli esta nova gracia, era perque pogués millor subvenir á las despesas que feya de las obras de fortificacions y arreglo del dit Castell. Importants, donchs, haurèm de judicar foren aquestas, ó al menys que la fortalesa se trobaria en estat deplorable, quan tals concessions li son fetas unas després d' altres ².

A 1er d'Agost de 1405, Martí I concedeix á Torrelles part de la jurisdicció criminal, lo mixt imperi y lo mer imperi *per quod conceditur potestas ad vilam naturalem adimendam in totum, in castro et popula de La Roca etsuis terminis*, qual venda fou feta satisfent Torrelles la quantitat de xexanta sis mil sous barcelonesos. Los homens de las parroquias de Sant Sadurní de La Roca, Sant Andreu d' Orrius, Santa Agnès de Malanyànechs, Santa Maria de Llerona, la vall de Riolf, Sant Esteve de Vilanova, y Sant Lley, protestan d' aytal concessió per contrariar altres

¹ Las tres concessiones se troban en lo volum, *Gratiarum XIV Martini*, Registre 2,212, folis 102 y 103 (Arx. Ar.).

² *Gratiarum XIII Martini*, Registre 2201, foli 191 (Arx. Ar.)

privilegis seus reyal, y gestionan llur redempció de la nova potestat. Aprés de concedida autorització per qüestionar, á 23 de Desembre de 1412, recaygué sentencia á 23 de Juliol de 1415, per la qual Ferran I, declarant que aytal alienació lo rey Martí no podia ferla, incorpora ditas parroquias á la Reyat Corona, dextant á major delliberació lo tractar de la restitució de preu á Torrelles. Aqueix darrer extrem fou objecte d' una nova sentencia lo 26 de Maig de 1417, declarant, que essent feta la concessió de Martí I, en molta part per remuneració de serveys prestats per Ramon, se li tenia de satisfer, á més del preu per ell pagat de sis mil florins, equivalents á xexanta sis mil sous barcelonesos de terno, altres cinch cents florins com á estima dels predits serveys. Finalment se declara en la sentencia, que Torrelles puga usar en dit castell la jurisdicció inferior *iuxta sententiam arbitralem ibi designatam*¹.

Igualment los homens de las Franquesas, çò és de Corró Jussá, Corró Subirá, Marata y Llerona, se quexan de ésser la alienació de sa jurisdicció feta per Martí I, en favor de Torrelles, contraria á lo estipulat y promès per Pere III, çò és, que no serien més separats de la Corona. Ferran I, d' Antequera, en data de 7 de Janer de 1413, los autoritza per tractar de lluir aquella², essent revocada la alienació en lo que respecta á Llerona, lo 10 de Febrer de 1439³.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.

(Seguirá.)

¹ *Liber Patrimonii Regi*, volum V, foli 1,244 (Arx. Ar.).

² *Redemptionum I regis Ferdinandi I de an. 1412-1413*, foli 3 (Arx. Ar.).

³ *Sententiarum VI, Locunt. Regine Marie*, foli 166 (Arx. Ar.).

SECCIÓ GEOGRÁFICA

NOTICIA GEOGRÁFICA DEL ORIENT

SEGONS EN MUNTANER

(*Continuació.*)

C] Reyalme de Larta

Lo reyalme de Larta (p. 70) anomenat també per en Muntaner *lo dispotat de Larta* (págs. 464-468-471-506-508), ó simplement *lo dispotat* (p. 464), era un principat grech format ab les despulles del imperi de Bizanci després de la quarta creuada. Llavors un princep de la familia imperial, Miquel d' Angel Commeno, aprofitantse de la anarquia que regnava encara en les provincies ocupades pels llatins victoriosos, fundá en l' Epiro, la Etolia, la Acarnania y la Phtiòtida, un senyoriu ó *despotat*, lo qual prengué son nom més acostumat de Arta, vila del Epiro, la antiga Ambracia. Aquest principat s' anomenava també *despotat del Epiro*, ó de la *Hellade*, en recort sens dupte del thema bizanti d' aquest nom, quals principals encontrades lo formavan. En Muntaner no dona noticia de ninguna vila d' aquesta regió.

D] Reyalme de la Blaquia

«E sobre aço la companya partis de Saserandria... ab gran afany que sofferiren al passar la Blaquia, qui es la pus fort terra del mon.» (c. CCXL, p. 464.) Muntaner designa sols una vegada ab lo nom de reyalme, y encara ab poca claredat, lo despotat ó sebastocratorat de la Vlaquia, y sempre

ab lo de *Blaquia* á seques, que és lo més apropiat (páginas 471, 506.) Los *Vlacos*, descendents de colonisadors romans, era un poble de pastors, que desde les altures del Rhodope y del Pindo inmigrá en la baxa Thesalia, la qual cambiá llavors son nom per lo de gran Vlaquia. De la Megalovlaquia ó gran Vlaquia, la Phtiòtida, la Lòcrida y la vessant septentrional del Parnás, és á dir, del pays comprés entre l' Olimpo al N. y lo Parnás al S., se feu en 1271 Joan I d' Angel Comneno, fill del dèspota Miquel II del Epiro, un principat, prenent los títols de *Dèspota*, y també de *Sebastocrator* de Tesalia ó de la Gran Vlaquia, y fixant sa residència á Neopatria, la antiga Hypate. Els franchs designaren á aquest príncep y á sos successors ab lo nom de duch de *Patra* ó de la *Patria*, y al anexionar els catalans aquell pays al ducat d' Athenes en 1318 prengueren llurs prínceps lo títol de Duchs de Neopatria. Després l' ocuparen los Albanesos, més tart los Bizantins, darrera d' ells los Servios y per últim los Turchs. Quant los Catalans passaren per la Blaquia, estava donchs aquesta regió habitada pels Vlacos, qual indomable feresa havia ja notat lo viatger espanyol Benjamin de Tudela. (Greg. II, p. 11.) Aquest diu que sa frontera se trobava prop de Zeitún.

E] Morea

Pera en Muntaner, la Morea abraçava no solament la Grecia peninsular, sino la part que fins avuy se diu Grecia continental.

Aquesta opinió la mostran los següents passatges:

«En Ferran Eximenis Darenos (se trobava llavors ab lo duch d' Athenes) *vench a nos de la MOREA*, etc. (és á dir, del ducat d' Athenes.) (c. CCXXII, p. 425.) «*E sobre aço la companya partis de Saserandria, e vench a la MOREA, ab gran afany que sufferiren a passar la Blaquia.*» (c. CCXL, p. 464.) En un altre passatge, anomena á Morea lo principat, é hi enclou encara més explicitament lo ducat al parlar de sos limits. «*E com los barons del principat hagren perdut lo príncep Loys... pensaren... qui fos senyor poderos quels pogues defendre del dispotat de Larta e del emperador e del*

senyor de la Blaquia: que ab tots aquells marcha lo PRINCIPAT e el ducat de Tenes: QUE ANTIGAMENT LO DUCAT SE TENIA PER LO PRINCIPAT.» (c. CCLXII, p. 506.) En Muntaner ben informat en axò, com en altres coses, aludeix al home-natge que 'ls duchs d'Athenes devian prestar als prínceps d'Acaya ó Morea, per los feus moreotas de Argos y de Nauplia. En Muntaner parla ab alguna confusió en lo capítol CCLXI de la conquesta de la Morea pels Franchs, y després diu (p. 505): «*hom deya que la pus gentil cavalleria del mon era de la Morea: e parlaven axi bell frances com dins en Paris.*» (V. *Morea* en Muntaner, págs. 70, 318, 425, 464, 470, 505, 506, 508, 509, 510, 512, 522.)

La Morea, nom modern del Peloponeso, qual origen ha donat torment á tants de savis, fou en la Edat Mitja també sinònim de Acaya. Originariament s' aplicá á la Elida, y desde allí s' extengué á tot lo Peloponeso, y després, com se veu en Muntaner, fins á la Grecia continental, axí com també lo nom de Acaya en temps dels Romans se doná á una y altra Grecia, la peninsular y la del continent. Los Italians convertiren aquest nom bárbaro y popular de *Morea* en *Amorea*. Son ús lo aprengueren los Franchs dels matexos Grechs, encara que aquests acostumaven á designar la península ab lo nom de illa de Grecia. Villehardouin fou lo primer qui usá aquest nom de Morea. Los bizantins emperò emplearen sempre la denominació clàssica. Ells sempre parlan dels Strategues de la Hellade y del Peloponeso. Fins al segle XIV no se 'l veu per primera volta en Pachymeres, qui distingeix lo nom de Morea del de Acaya. (V. Rubió. *Los Navarros en Grecia*, p. 114 y 115, Gregor. I, p. 309 y nota). Tal vegada lo de designar ab la sola denominació comuna de *Morea* á la Hellade y al Peloponeso, prové de que los dos *themes*, des del adveniment dels Ducas y Comnenos, formaren una sola provincia (Schlumb. Sigill. byz. 164).

Muntaner distingeix com los dos feus més principals y independents d'aquesta part del imperi grech conquestat pels Franchs, lo *pricipat* de *Morea*, y lo *ducat d' Athenes*. «*Aquests dos senyors*» (lo duch de Borgonya y lo comte de Marxa, diu, referintse equivocadament á Guillem de

Champlitte y á Otho ú Odo de la Roche) *partirensse la terra, quel dach fo princep de la Morea e el comte fo dach de Tenes e cascu hach sa terra franca e quitia* (c. CCLXI, p. 505). Començarèm per lo ducat d'Athenes, seguint l'orde geográfich.

1.er Ducat de Tenes

Al ducat d'Athenes l'anomena sempre en Muntaner *ducat de Tenes* (p. 454, 466, 468, 469, 471, 472, 504, 505, 507, 508), y també simplement *ducat* (p. 464, 472). May dona á la capital del ducat la denominació de Setines ó Cetines ab què la designaren los Franchs abans, y després los Catalans (Vid. los registres del Arch. Cor. Arag. citats en la nostra obra *Los Navarros en Grecia*). Los limits del ducat en la època en què s'apoderà de ell la *companya* o *companyia* los indica en Muntaner puntualment; «*axi que* (la companya) *havia a contrastar ab grans poders, ço es a saber, ab marques e ab castells e llochs de lemprador; e axi mateix marquen ab Langlo* (Joan II, l'Angel Comneno, 1303-1318), *senyor de la Blaquia, e daltra part marquen ab lo dispotat de Larta, e daltra part ab lo princep de la Morea* (c. CCXLII, p. 468)». Del dach de Tenes afirma que «*era hu dels nobles homens qui sien en limperi de Romania apres rey, e dels pus richs* (c. CCXLIV, 470)». Lo ducat fou independent del principat de la Morea. «*Si que aquells dos germans conquistaren tot lo principat e el ducat de Tenes. E lo major fo princep de la Morea e lo menor dach de Tenes. E cascu hach sa terra franca e quitia, e donaren á llurs cavallers castells e casals e llochs, etc.*» (c. CCXLIV, p. 47). (Sobre lo dach de Tenes vid. Muntaner p. 454, 466, 468, 469, 471, 472.)

L'origen del ducat d'Athenes és en pochs mots lo següent. Després del repartiment del imperi de Bizanci á conseqüència de la quarta creuada, lo marquès de Monferat, rey de Thessalònica, concedí á Otho de la Roche, la eparchia de Athenes ab la Megárida. Aquest prengué en 1205 lo títol de *Megaskyr* (gran senyor) de Athenes á imitació de sos predecessors grechs. Son successor Guy I cam-

hià en 1260 lo títol de *Megaskyr* per lo de duch. (Vid. respecte l'origen d'aquest cambi Gregorov. I p. 400 y s. s.) Continuaren portantlo sos successors fins á Gualtero I de Brienne, mort pels Catalans en 1311, y després baix lo govern d'aquestos lo adoptaren los reys de Sicília y d'Aragó sots qual soberania se posá lo estat catalá d'Athenes, fins á 1387, en què se revestiren ab ell los senyors florentins de la familia Acciajoli. Muntaner sols dona noticia de les següents ciutats del ducat.

ALMIRO (Halmyros ó Almyro).

«E....fem la via del port del Almiro, qui es en lo ducat de Tenes, hon lo senyor infant havia lexats quatre homens per fer bescuyt..... E si hanch liu barrejaren, bens en venjam, que tot quant hi hach metem a foch e flama. Puy's partim del Almiro, etc.» (c. CCXXXV, 454.)

Almiro ó Armiro en lo golf de Volo era un port molt animat, per hont se buydavan tots los blats de la Tesalia, al qual ponderava ja lo geògraf Edrisi, y que Benjamin de Tudela havia trobat molt freqüentat pels mercaders del Occident. Los Italians hi fondaren molts establiments, sobre tot los venecians y pisans que hi tenien colonies. Se considerava llavors com un lloch de la Thesalia sota lo govern del duch d'Athenes.

BANDINIÇA (Bodonitza).

Muntaner l'anomena *baronia de la Bandiniça* (c. CCLXI, p. 504). No era baronia, sino un famos marquesat italiá que degué son origen á Guido Pallavicini á qui lo dexá en feu Bonifacio de Monferrat. Sa importancia li venia de sa situació prop del pas de les Thermòpyles. A despit dels franchs primer, dels catalans després y dels turchs més tart, se sostingué mercès á la influencia de Venecia fins á principis del segle xv (1414). Abraçava quasi los dominis de la Lòcrida y confinava ab la Beocia y la Tesalia. Lo mateix que lo ducat d'Athenes estava baix la alta soberania del príncep de Acaya. Era Sèn bisbal. En los registres del Arch. de la Cor. de Aragó figura ab lo nom de *La bondoniça* (V. Reg., 1559, fol 1.er). Després de la cayguda del regne de Tessalònica, los dos senyors de Bodonitza y Salona se vegeren obligats á arrimarse al duch de Athe-

nes, lo qual en lo successiu rebé d' ells un regonexement de sobirania (Gregor. I, 392).

DESTIVES Ó ESTIVES (Aí Θῆβαι Thebes).

Muntaner anomena indistinctament á la antiga Thebes la *ciutat Destives* (p. 455, 458), ó la *ciutat d' Estiues* (p. 465, 466, 471), y diu que és *prop XXIV milles* del Negropont (c. CCXXXVII, p. 458).

Era la vila que més descollava entre totes les del Ducat, forta per sa Cadmea, residencia habitual dels antichs meyarkeyrs franchs, y de importancia considerable baix lo govern dels duchs de la Roche; fou centre en la època franca de una cort cavallerosa y brillant, y famosa per ses fábriques de seda y per son sumptuos palau de Saint-Omer. Fou Sèu arcabisbal (*larcabisbat de Estives*, Archiu Cor. Arag., reg. 1559, fol. 1.er). (Vid. *Los Navarros en Grecia*, p. 51-52).

Prop de Thebes hi havia lo llach Copais (Topolia), al qual aludeix en Muntaner, encara que no 'l designe per son nom. «*E aquells de la companya quiu saberen..... exiren los (als Franchs) en un bell pla prop Estives. E en aquell lloch havia un PANTAN e daquell pantan la companya se feu escut.*» (c. CCXL, p. 465.)

Des del juny de 1886 lo famós llach prop del qual se doná la terrible batalla que feu als catalans senyors del ducat d' Athenes, ha desaparegut, després de una duració de més de deu segles. Una companyia de capitalistes francesos emprengué la tasca de buydar y assecar les aygues del Copais, portantles al mareubeo (Gregor., op. cit. II, p. 20).

També parla Muntaner del renomast castell de Sant Omer de Thebes. «*E axí menarenlo (al infant) ab VIII cavallers e quatre escuders a la ciutat Destives e al castell qui ha nom senct TOMER ell lo feu metre.....*» (c. CCXXXV, pàgina 455). «*E tantost feu obrir les portes del castell de SENCT TOMER, hon estava lo senyor infant, e yo (Muntaner) anel vaer.*» (c. CCXXXVII, p. 458). Lo castell de Saint-Omer era axí anomenat de Nicolau de Sant Omer qui lo fondá. En la Elida hi há també un castell de Sant-Omer. Encara avuy se conexen ses ruines ab lo nom de Santameri. Lo sumptuos palau de Sanct-Omer sobre la Cadmea fou destruit pels Catalans després de la batalla del Cefis, mes no en-

derrocat com alguns escriuen. (vid. Gregor. III, p. 43 y 116.)

SOLA (la) (Amphissa, Salona).

«*E axi faeren capita á micer Roger Deslaur, e li donaren per muller la muller qui fo del senyor de la Sola. ab lo CASTELL DE LA SOLA.*» (c. CCXL, p. 466). «*senyor de la Sola.*» (c. CCLXI, 504).

La actual Salona, la *Sola* dels catalans ó la *Sula* dels franks, fou en la antiguitat Amphissa, capital de la Lòcrida ozòlica, al N. O. de Delphos, sobre lo golf de Krisa. De son territori ne feu Bonifaci de Monferrat, rey de Salònica, un fèu á favor del cavaller Thomás de Stromoncourt, que fou cap y tronch de una dinastia feudal franca qui lo governá desde 1205 fins á 1311, època en la qual se feren senyors del lloch los catalans, qui lo retingueren fins á la conquesta turca en mans de la casa bastarda dels Fadriques d' Aragó. Era un territori purament grech, y encara avuy se parla lo grech sens barreja en tots sos pobles fins més enllá del Parnás. Sobre la Acròpolis d' Amphissa edificaren los Franks un castell feudal ab forts murs de pedra poligonals, quals enderrocades torres se conserven fins avuy dia (Gregor. I, 295-96). Fins á la època de la dominació catalana los senyors franks de Salona no portaren lo titol de comtes. En una llista de Dinastes franks de Romania (Arch., Venecia, *Pacta*, lib. III, f. 79), se anomena á Thomás de Stromoncourt, *Thomas de la Sola dominus Salone*. (Gregor. I, 462.) La moneda de aquest senyor franch que cita Schlumberger (*Numismatique de l'Orient latin*, p. 349), tampoch porta titol de comte. A aquests dos testimonis se deuen afegir les dues citacions tan explicites d' en Muntaner (p. 466, 504). Salona era llavors Sèu bisbal sufragánea de Athenes. (Reg., 1559, folio 1.er.) Avuy conserva encara sa cadira episcopal.

2.^{on} Principat de Morea

Muntaner nos dona una molt incomplerta noticia dels fèus del principat de la Morea, qnan referintse confusament á la quarta creuada, y á les lluytes dels bizantins, comet l'anacronisme de fer al fill del emperador de Constantino-

ble rebelle á son pare *«princep de la Morea e duch de Tenes, e senyor de la Sola e senyor de la baronia de Matagrifo e senyor de la baronia de Damala e senyor de la baronia de Mandissa e de la Bandiniça e de Negropont»* (c. CCLXI, 504.) Buchon. *Recherches historiques*, I, p. LXX, enumera los dotze grans fèus ó baronies de la Morea, y cita com al primer gran feudatari al duch de Athenes. De les demés baronies sols coincideix ab en Muntaner en les de Negrepont, Bodonitza y Matagrifo.

«E aquestos dos senyors partirense la terra, quel duch fo princep de la Morea e el comte duch de Tenes, e cascu hach sa terra franca e quitia.» (c. CCLXI, p. 505.)

Lo ducat d' Athenes havia reconegut en cert modo la sobirania del princep d' Acaya, mes quan Guillem Villehardouin volgué unir tota la Grecia baix son ceptre, los senyors de la Eubea, lo duch d' Athenes, lo de Naxos y altres barons franchs feren una lliga contra lo princep de tota la terra de la Hellade desde les Termòpyles fins al Istme per assegurar llur independencia. (Gregor. I, 392.)

«El princep de la Morea es de les honrrades riqueses del mon apres de rey» (c. CCCXII, p. 207) ¹.

Lo principat de la Morea ó de Acaya que nos deu confondre ab tota la península de la Morea, encara que sa sobirania arribá á compendre la major part de ella, és un dels tres regnes franchs que nasqueren de les ruines del imperi bizanti quan la presa de Constantinoble pels Llatins (13 abril 1204), á saber; l' imperi de Constantinoble, lo regne de Tessalònica y lo principat de Acaya. Com lo ducat de Atenes, sobrevisqué més de dos segles al imperi llatí de Constantinoble, mantenintse en peu fins al 1430 en què caygué en poder dels grechs. Fou fundat després de heròiques batalles pels cavallers franchs Champlitte y Villehardouin, y rebé l' antich nom d' Acaya, que cambiá molt sovint pel de Morea.

Muntaner cita les següents baronies y llocs geogràfics del principat propiament dit, y de la restant Morea peloponesiaca:

¹ Sobre lo princep y lo principat, Vid. Muntaner, p. 465, 471, 504, 505, 507 y 508.

BELLVER (Pontikos, Belvedere).

«*Lo castell de Bellver, que es hu dels bells castells del mon, e es prop de Clarença.*» (c. CCLXV[II, 516.)

Lo castello de Belvedere dicto Pontichio (*Tables des fiefs de la Morée*. Hopt, *Chroniques greco-romanes*, p. 227). Belvedere (Hopt, *ibid.*, p. 202, 206, 230). Beauvoir (Buchon. *Panthéon littéraire*, p. 512). Pontico Castron (*Chronique de Morée*, *Ibid.*, p. 41).

Sobre les ruïnes de la antiga Elis se alçava en temps d'en Muntaner lo nou castell de Pontikos ó Belvedere, pertanyent als prínceps de Acaya, des del qual s'ovirava lo magnífich panorama de les costes de la Etolia y de les illes de Zakynthos (Zante), Cephalonia e Ithaka, y cap á la banda de terra les verdes planures del Peneo fins als boschs muntanyans erymántichs al Nort y á les altes cimes del N. de Olympia (Gregor. I, 380). Mr. Pouqueville diu que lo nom de Pondico-Castron (Chateau des Rats) ó *Castell de les rates*, li ve de la semblança del cap, sobre lo qual está edificat, ab un d'aquestos animals. Segons ell, les gents del pays asseguran que lo castell fou alçat per Jofre ó Geoffroy de Villehardouin (Buchon. *Chronique de Morée*. *Panthéon littéraire*, p. 41).

CLARENÇA (Chiarenza, Clarentza, la ant. Cyllene).

Muntaner la anomena la *ciutat de Clarença* (p. 318, 515, 516), *Clarença* (p. 460) ó lo *port de Clarença* (p. 471).

Clarenza vila de la antiga Elida, port freqüentat de la Morea, de la qual han pres son títol los duchs inglesos de Clarence, fou una ciutat famosa durant la denominació franca á Grecia. Sa importancia data de la època de Guillem de Villehardouin. Desde llavors disputá á Andravida la honra de ésser la cort dels prínceps franks y de la cavalleria occidental. Aquella ciutat avuy gayre be oblidada, y qual recort no existeix més que en lo anomenat títol de duch de Clarence, arribá á ésser en la Edat Mitja, cèlebre per sa magnificencia com residència dels Villehardouin primerament, després dels prínceps ó governadors napolitans, y de importancia comercial extrema, per ço que gracies á sa proximitat á Italia, se feyan per ella totes les comunicacions ab l'Occident. Dominada successi-

vament per Francesos, Borgonyons, Catalans y Genovesos, y recobrada pels Grechs poch abans de la presa de Constantinoble pels Turchs, acabá essent capital de un despotat grech erigit en favor de Constanti XII, lo darrer dels Paleólechs (V. *Navarros en Grecia*, p. 129-202).

CURON (Corone, Coron).

Aquesta vila de la Morea se troba designada en la Crònica d' en Muntaner indistinctament ab lo nom de Çuron (p. 318) y Curon (p. 359).—Coron, ant. Corone, sobre lo golf del mateix nom abans dit de Messenia, á 20 kil. E. de Modon, ciutat avuy de uns 8 á 10,000 habitants sobre la terra ferma al SO. de la península, en la ant. Messenia, tingué en la Edat Mitja una gran importancia política y mercantil. Son bisbat era sufragani de Patras. En la època de Muntaner estava en poder dels venecians. Segons lo cronista, Roger de Lluria se detingué allí quan los venecians refrescaren ses naus (c. CLIX), y ell també refrescá en lo mateix port al tornar definitivament de Grecia. Després de la quarta creuada Coron caygué en poder dels Franchs. Aprofitantse en 1206 Venecia de una expedició de Godofredo de Villehardoui á Creta, s'apoderá dels ports de Coron y Modon, ahont s' establiren solidament. En un acta de 1375 se troban designades aquestes dues ciutats ab la expressió típica de *oculi capitales communis*. Per sa situació tenien capital importancia per una nació interessada al comerç. Coron passava per la ciutat principal; son port fortificat podia abrigar galeres y altres navilis; tenia també més rendes que Modon. Administrativament les dues colonies no 'n feyen més que una sots la autoritat de castellans (governadors), primer en nombre de tres y després de dos, que alternaven en cada una de les dites viles. Aquestes colonies figuren molt en la època de la expedició y dominació navarra en la Morea, per ésser vehines de la capital que fou de llurs dominis (Zonclon). Venecia les conservá de 1208 á 1500, y després les recobrá per alguns anys, desde 1693 á 1718, (Heyd. op. cit , I, 271, 272, 472; II, 330), Rubió y Lluch (*Navarros en Grecia*, p. 165).

ANTONI RUBIÓ Y LLUCH.

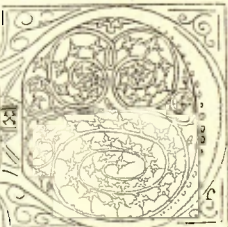
(Seguirá.)

SECCIÓ FOLK-LÒRICA

NOTICIA MUSICAL DEL «LIED»

Ó CANÇÓ CATALANA

I.

AVANT d' una cosa nova que és precis estudiar, deu, en mon concepte, tenir molt en compte, sia lo qui la estudie artista ó mer aficionat, lo lloch en quès coloca per anarla esbrinant ab un criteri sino del tot just y imparcial, al menys suficientment aproximat y conforme á sana doctrina.

Segurament que lo folk-lorista qui pretenga ocupar-se en estudiar lo que són nostras cançons catalanas, deu remuntarse de vegades á èpocas llunyanas que facen més fácil y comprensible sa explicació, son origen, las causas que las han motivadas; axí com també fins á cert punt ab alguns procehiments materials per compendre lo fet ó lo pensament que las ha causadas. Es á dir, identificar-se fins á procehir de las causas als efectes per donarse rahó de si los resultats que són objecte de sa observació, responen als medis que á ells nos han portat.

De prompte, donchs, estimat lector y consoci, se pot apreciar la difícil tasca que és per als qui á la ciutat vivim, y quens sentim animats pels bons desitjs de indagar tot lo que se relaciona ab nosaltres, lo tenir que procehir quasi

á las palpentas en estudis quals elements primordials no están facilment á nostre alcanç. Y dich axò, per lo que principalment afecta al conexement folk-lòrich de la cançó catalana, avuy quasi desaparescuda en los grans centres de població, com per exemple n'és ún Barcelona; ja sia per la influència que las nombrosas vias de comunicació exerceixen, ja sia per la modificació paulatina y gradual dels usos y costums, ó també per lo febril atrafegament en què nos coloca nostra manera de viure, y que determina, com á corolari, sino la ausencia, al menys una accentuada abstracció de nostra vida de relació; lo cas és, y és ben evident, que sempre que nos veyèm impulsats per la necessitat de comparar, consultar, estudiar y deduhir en materia d' estudis de folk-lore musical, ho havem de fer, las més de las vegadas, apartats de la ciutat y en presencia de testimonis més autoritzats que los que trobariem dintre ella, no menys recusables en sa immensa majoria, si atenem única y exclusivament á la manera com se deu haver d' explicar aquella part ethnològica ja referida.

Axò fa molt dificultos un estudi, qual particularització és impossible de determinar, si lo qui l' emprèn no aporta en favor seu una série ja ben contrapuntada de afirmacions y conclusions sentadas axiomàticament, y fillas de un continuu esperit de indagació.

Axí no és d' extranyar que, al intentar jo consignar las notas que á propòsit del present estudi tinch la honor de continuar, ho hage fet partint d' aquest principi, y en lo possible en presencia de indicis y observacions sugeridas en distinctas excursions que he anat practicant per algunas comarcas catalanas, al objecte de imposarme de son estat, importancia y fins pervenir (1).

Baix aquest punt de vista, la manera com jo exposaré

(1) Desitjant contribuir, encare que molt deficientment á la obra que los eruditíssims mestres En Manuel Milá y Fontanals y En Francesch Pelay Briz, emprengueren ab unánime aprobació de tots los bons catalans, jo pens oferir, axí que lo meu treball de recolecció estigue més completat, un aplech de cançons de nostra terra degudament anotadas.

mas impressions, tindrà un caràcter sumament general y compresiu, que tanta aplicació podrà tenir per unas regions com per altres.

Molt me plauria interessar al apreciat consoci, gelós dels assumptes de nostra terra, á una com restauració de nostres cançons catalanas, imatges de nostres grandesas passadas, trasllats fidels de nostres creencies y preocupacions, expressió íntima y autèntica dels sentiments que en totas èpocas nos han dominat; que vuy, per desgracia no ja en estat latent, sino acabantse de perdre trobam escampadas per nostres poblets, vilas y masías, significant axò una decadencia ben manifesta.

També voldria interesar á nostres artistes musicchs, per apadrinar á la sombra de aquella la creació eminentment artistica que sen despren, nascuda apenes aquí Catalunya per falta de conexement de lo que ella val. (1-2)

¡Quant excessivament satisfet restaria lo qui obtingués atraure á aytal camí los nostres artistes!

A ells endrece lo prech més fervent, convençut de que son únicament los qui poden pendrehi la part més activa; no tan sols pel treball que en sí mateix representa, sino

(1) En confirmació de lo expressat, veges lo que diu lo cèlebre compositor y crítich rus, Cèsar Cui en sa obra «*La musique en Russie*»:

«.... Despertant ja un gran interes filosòfich literari y ethnogràfich, las cançons del poble deuen encare cridar més la atenció del musicch inteligent. No solsament ellas li proporcionen un rich motiu d' estudi, sino que poden també exercir una salutable influencia en sa imaginació, reanimar sas forças, estimular sa inspiració. Los més grans compositors que s' han acostat an aquest manantial, los hi ha fet tant de bé. Aquests admirables materials tractas en las més altas condicions del art, y posats en obra per una inteligencia apte per comprendre las diversas manifestacions del geni nacional, han donat ocasió y han estat lo punt de partida de més de una obra capital.

(2) Un ilustre escriptor modern ha dit, que l' artista no crea res, que tota la creació no és sino de la Naturalesa, y que las arts no fan sino imitarla. Tractantse de la Musica, branca del Art qual condició predominant és la *subjectiva*, no sé fins á quin punt pot admetres aquesta tèsis.

perque com encarregats de dirigir lo gust del públich pels bons senders, las causas respondrian als efectes, çò és, los resultats de indubtable èxit compensarien ab exces los esforços empleats per la realisació de tan noble y elevat ideal.

Trist és confessarho, mes avuy tot just hi há qui s'ocupe en aquest doble treball de restauració del cant popular y creació artistica quel mateix enclou. ¿A quinas causas obeeix tan deplorable descuyt? ¿Obeeixen á menys preu de lo nostre? ¿Són efecte de la ignorancia, ó motivadas perque la empresa és enutjosa, com totas las que están rublertas de dificultats insuperables? En mon concepte no són prou titols aquests per que hi dexen d'haver fermas voluntats, imaginacions vivas y inteligencias aptes y disposadas ques retreguen de treballarhi, majorment quant lo gallardó ne seria considerable.

L' individualitat que se consagrás de tot cor an aquesta lloable obra, al honrar ab son esforç la patria catalana, se honraria á si mateixa.

¡A quanta creació artistica no dona lloch lo doble element poètic-musical intimament agermanat de nostras cançons populars, per vía de sos variadíssims medis d'expressió, ja sien aquests en forma de lligendas ó rondallas, epissodis y poemas èpichs, danças características, melodias de tota mena y condició, veritables monuments de la musa popular, y que dibuixen tan bé lo *tipo* de una personalitat artistica, evidenciant en la major part de las vegadas tot lo geni de una rassa! A quina altura no ha posat lo gran Wágner, en sa òpera «*Lo vaxell fantasma*» la tant sapiguda lligenda del holandès, filla com se sap de una creencia supersticiosa del poble! (1)

Mes per que un treball de aquest tenor do fruyt en un

(1) Nostra cançó «*Lo mal caçador*» s'assembla bastant á la rondalla del Nort, tant més perque s'hi nota paritat de circumstancias, en quant hi há rauxas de veritable afinitat de pensament. No és axí ab la que és avuy encare viva en molts de nostres poblets «*Lo compte Arnau*», comparada ab aquella, y que presenta, en mon concepte, un caràcter de forma y substancial ben distinct.

país com lo nostre, és indispensable treballarhi sens repos y ab tota la bona fè, inteligencia y constancia que bes mereix, abdicant los qui l'emprenguen de tota influencia d'escola, y prenent per exemple las obras de tants y tan bons adalits com hi há hagut en las varias nacions que se n'han preocupat. Fet un treball ab aquestas condicions no cal duptar que lo poble s'hi interessaria granment y se afectaria de totas aquestas innombrables tradicions ignoradas per la generalitat y tant plenas de sabor vivificant de melodia, s'impregnaria de son accent, y per fi, com ja he dit abans, veuria estampat ab goig, profunda y sintèticament tot l'esperit de sa regió.

Aquí Catalunya algun que altre musich ha prèu de alguna de nostres cançons á fi de continuar un determinat motiu per sas obras. Solament sen recorda sèriament lo eximi poeta-musich En Joseph Anselm Clavé, qui á sa inspiració deu tal volta moltes de sas hermosas produccions. Y tot para aquí. No arriba á formar lo que sen podria nomenar en sa justa accepció, còs de doctrina, una escola, lluny d'axò; són casos aislats que no obeeixen á cap idea general preconcebuda, que no responen an aquesta necessitat determinada, que no vacile en calificar de regional, y de la que tant se parla are.

En cambi, circunscrivintnos sempre al cant popular. ¿quants de tresors de inestimable preu artístich no conta aquest *gènere* en Suecia y Noruega, Alemanya y sobretot Russia? ¿En los païssos Scandinavos, per exemple, no veyèm la gegantina figura del famos Edward Hagerup Grieg, font de inspiració inagotable, y als Svendsen, Gade, Kjerulf, Schytte, altres tants puntals formidables de tan grandios edifici? No veyèm á Alemanya ab sos celebradíssims mestres Glaeser, Krehl, Maier, Saran y Brahms la immensa altura hont ha sapigut colocar lo famos *lied* del poble? Remontantme, ja que de Germania parle, á èpocas més llunyanas ó sien aquellas cèlebres edats d'or de la Musica, veyèm tractar lo *lied* als mateixos Beethoven, Schumann Mendelssohn y l'incomparable Schubert (1).

(1) Convé consignar, almenys com á aclaració, que no sem-

He citat á Russia, y en honor á la veritat és just consignar, que en la actualitat és la nació porta-estandard de aquest *gènere* de musica; ha alcançat ja lo *summum* de la perfecció, sos Antipow, Liadoff, Stchertatcheff, Glazonnoff, Karganoff, Balakirew, Dargogijmiski, Glinka, Prokoudine y Rimski-Korsakoff són qui han contribuït á tal moviment d'avenç.

En la Musica todas las manifestacions fins aquí conegudas están representadas ab figuras importantissimas de insignes compositors. Veyèm lo triunvirat de Haydn Händel y Mendelssohn incomparables en lo *Oratori*; nos extasiem sentint y comprenent la magnitud de concepció dels *quartetos* y *sinfonias clàssicas* creats per Mozart, Beethoven y fins per lo esmentat Haydn qui los precehi, estimam los genis de la òpera com Gluck, Rossini, Meyerbeer, Bellini y l'escullit estol modern format á manera de brillant sèquit per inspirarse en sas excelents produccions, sens mancarhi la genial y originalíssima personalitat del gran Ricart Wágner ab son drama lirich.

¿Y per què la Musica popular no ha de tenir en lo nostre país sa representació genuina y indiscutible? ¿Qui és capaç d'apreciar la valor de la meteixa tractada sinfònicament?

Insistesch en què s'imposa avuy més que may aquest treball de restauració del cant popular y axí mateix sa aplicació immediata, per començar á combatre la ja espantosa anarquia musical que observam priva en nostres teatres y societats convertits en altres tants trenca-colls al bon gust artístich y apartantse d'aquell predilecte objecte de *instruir deleitando* que los duria á port de salvació. No sembla sino (y axò es una particular suposició meua) que

pre aquests mestres escrigueren *lieds* temptats per la riquesa melòdica y expressiva dels cants populars, puix en son anàlisis s'observa bastant freqüentment una com inspiració directa del sentiment popular, ab tendència á emanciparsen.

Lo meu objecte senzillament és fer constar que sen ocupàren.

L'apassionament de Dufay lo portá en una ocasió á escriure una missa composta únicament de motius populars.

la majoria dels autors á qual càrrech corre la educació del públich pel qui escriuen, — referintme exclusivament á la part musical—, obeeixen voluntaria y conscientment á una mútua consigna nascuda en lo procelos fons d' aquell pensament del celebre Lope de Vega que diu:

*«El público es necio, y pues lo paga es justo
»hablarle en necio, para darle gusto.»*

Perque, ¿no n' és una prova aquesta tan explotada especie de forma flamenca, y los seus derivats que encare són pitjors, *servits* fins á la sacietat, acusant una miseria de concepció indefinible, un *anéantissement* de tota idea ó educació estètica?

A mi me succeeix ab ella un símil de lo que li passava al hèroe de la ingeniosa novela de Swif (1) en son viatge á Brobdingnang, que no podia sentir la musica de aquell imaginari pais, sino ab las portas y finestras tancadas hermèticament.

II.

Encare que l' element essencialment musical de nostras cançons, cau de plè dintre las esferas de l'Art, no per axò dexa de ser fill de la naturalesa del pais nostre, nos pertany de dret de la mateixa manera que nos pertany lo llenguatge que dona exida als sentiments de nostre cor, nos demostra la possessió d'una condició purament estètica com és la sensibilitat, que en tan alt grau adorna á la personalitat catalana.

Y dich estètica, no tant perque ella únicament sia la capaç de determinar los caràcters de la bellesa que li és genuina y propria, sino perque evidencia condicions artisticas intimament lligadas ab nostras facultats y ab las què se troba en constant contacte.

La estètica musical en sa rigurosa accepció necessita

(1) Cèlebre novelista anglès.

fixarse en la naturalesa, en los medis de expressió y fins ab la fi de nostres pensaments, li és indispensable examinar las condicions, orígens y també qualitats què deu possehir tota producció humana, si artísticament se la considera. Sant Agusti ja la defini magistralment quan digué: *Omnis porro pulchritudinis forma, unitas est.*

Y en Musica precisament arriba á ésser una ciencia dels sons, considerats baix las diversas manifestacions de la melodia, de la armonia, del temps y del rithme.

Yo no pens ocupar-me, en aqueix breu y sintètic estudi de la secció armònica de nostres cants, limitant-me á las altres tres restans, perque so ún dels qui abunden en la idea (en la práctica molt justificada), que las cançons populars s' han de apreciar únicament en sa part melòdica exclusiva, ó sia la formada per los elements constitutius de la tonalitat y del rithme, separada per complert de tota armonització y de tot acompanyament. Y crech que procehint conforme an aqueixa pauta, se fuig de molts inconvenients que los acompanyaments arbitraris (que no fan sino destorbar, quant no falcejan lo sagell ó lo caràcter de la melodia) presenten, no estant comunament ab relació ab la melodia que *pretenciosament* pretenen vestir (1).

Despullats axí, yo consider que sa autopsia és més fácil, ajudant en gran part á veure clar sobretot en la successió de ritmes encontres qual part melòdica és fins inapreciable, en passatges declamatoris que s' apartan de tota anotació rítmica verdadera, y en frases onomatopèicas y interjectivas, retumbants en la majoria de casos sens una paraula seguida.

(1) No m' he pogut may avenir ab eixos acomodaments ó cosa axí; no puch acostumarm'hi sino quant la armonització és en forma de paráfrasis transcripció artística, rapsodia ó fantasía, com han fet Liszt, Gottschalck y alguns altres.

En la antiguitat, los grechs varen ésser los primers en donar lo pas de separar lo cant del acompanyament, á fi de perfeccionar sa allavors naxent musica dedicada exclusivament á alabar los seus Deus, y los seus hèroes. Dits cants eran al par que senzills, magestuosos, y confiaven sa execució á diferents personas.

La extensió que en la pauta musical tenen, per lo regular, las melodías populars és la següent :

Las notas escullidas en aquesta gama, ó escala indicativa del diapasson comunament empleat, són las compresas des del *Do* á *Sol*, puix tenen una gran sonoritat, las del registre inferior ó sien las que estan interposadas entre lo *Do* grave al *Si* del mitj de la pauta, són flacas y mal disposadas pera una gran brillantès d'execució vocal.

Raras vegadas s' ocorre lo tenir que usar de las ratllas adicionales ó suplementarias (*a* y *b*), que s' emplean ab objecte de representar la agudesas ó grevetat dels sons.

Per lo dit se ve en conexement que la reunió dels sons que constitueixen la gama citada se conserva en un registre mitj, tècnicament anomenat *medium*.

JASCINTO E. TORT Y DANIEL.

(Seguirá.)

COSTUMS POPULARS DEL VALLÈS

TRES PASSOS N' HI FET EN TERRA

Passatemps de noyas

Reunidas *cinch* noyas, si resolen fer aqueix passatemps, n'escullen una que fa de mare, tres de fillas seuas y la altra de escodela. La mare se posa arrimada d'esquena á una paret, la escodela enfront seu. Aqueixa fa tres passos envers ella, s'agenolla, y diu cantant:

—Tres passos n' hi fet en terra,
No sé lo Rey sim dirá res.
Vinch de part de la Escodela,
La Escodela del Rey moro,
De las tres hijas que tiene
Si me quieres dar la una.
—Si las tengo, no las tengo,
No las tengo para dar:
Que del pan que yo comiera
Ellas también comerán.
—Men torno molt descontenta
Cap al *palacio* del Rey.
—Torni, torni la Escodela,
La més maca li daré.
La més maca, la més linda,
La més linda del rosé.

La Escodela, allavors, n'agafa una pel braç, y diu cantant:

Per ara men prenh aquesta

Per esposa y per mullé.

—Li suplico Escodela

Que me la governi bé.

—Ne será ben governada,

En cadira d' or sentada.

Dormirá als braços del Rey.

—A *Dios* perla y clavell.

La Escodela, dita la última paraula, la pren per la mà, y li fa fer un giravol; acabant axí aqueix passatemps.

PARÁ Y SALTÁ

És una variant de *A la una lo sol y la lluna* (Vejas lo BUTLLETÍ DE LA ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA). Dels noys que hi há per verificarlo sen posa ún de inclinat, ab las mans apoyadas als genolls. Un noy salta per sobre del qui para; á unas sis ó vuyt passas, para ell també; un altre salta los dos y para; un altre salta los tres y para, anant fent lo mateix mentre hi há noys per saltar. Quant són acabats, lo primer que pará los va saltant, després lo segon, lo tercer, etc. Ho fan seguint una direcció dreta, ó fent curvas, segons lo punt ahont ho executan. Al saltar no diuen res.

ORACIONS PER ANAR AL LLIT

La avia, mare, tia, ó lo de més edat de la familia, en una mà porta lo llum y ab la altra l'infant: tot pujant la escala li fa dir:

Bona nit, pare y mare

Y tota la companyia.

A Deu m' encomano

Y á la Verge Maria:

A tots los sants y santas

Del paradís celestial. — Amén.

Al entrar á la cambra diuen:

Aquesta cambra hon entro
Quatre cantons hi há.
Yom dich (lo nom que siga).
Dorm, reposa,
No tingas pór
De cap mala cosa.
Si alguna mala cosa hi há
La Verge María me despertará.
Sant Lluch, sant Joan,
Sant March, sant Mateu,
Quatre evangelistas
Davant de Deu.
Santa Elisabet,
Vos que sou mare
De sant Joan,
Si me adormo,
La mia ánima
Vos encomán.

Al ficarse al llit diuen :

A 'queix llit me ficaré,
Set ángels hi trobaré;
Tres als peus,
Quatre al cap
Y la Verge María
Al meu costat.

Al rentarse las mans, diu :

Aquestas mans qu' ara me rento
Los cuchs se las han de menjar.
La trista de la mia ánima
Deu sab lo que será.

N' hi há que la acaben dient :

No permeteu, Deu meu,
Que la mia ánima
S' hagi de condemnar.

Le soci delegat de Mollet del Vallès,

VICENTS PLANTADA Y FONOLLEDA.

Janer de 1892.

ALGUNS NOMS TOPOGRÁFICHS

PROPIS DE

MEQUINENZA, FAYÓ, NONASP, FABARA Y MAELLA,

POBLES QUE FORMAN

LA FRONTERA DE LA LLENGUA CATALANA

EN LA PROVINCIA DE SARAGOSSA

AIGÜERA.—*Aigüera, aigüereta*, còrrech que fan los pagesos en los costés ó vessants per fer anar las aguas á llurs bancals.

ARGALL.—*Argall, argallet*, noms donats en Nonasp al xaragall ó còrrech obert en los costés per las aguas de pluja.

ASPERÓ.—De aspre, aspró. Se diu que l' Ebre té asperó dessota de un azut ó de una pesquera, hont los barcos que van riu amunt se veuen y desitjan per rompre la corrent.

AUMECH.—*Aumech*, nom donat per los barquers de la Ribera del Ebre, á la vora escarpada del riu cap ahont se decanta l' agua.

BANCAL.—*Bancal*, feixa ques troba en costé ó al peu de una costa. Bancal ó bancalet de vinya, d' olivers, de blat, etc.

BOQUERA.—A Fayó és *desaigüe, desembocadura*. Axí diuen: *la boquera del Matarranya; la boquera del azut*.

CODINA.—*Codina*, roca viva que surt á flor de terra ó á flor d' agua. *Lo pas de las Codinas*, en lo riu Matarranya, entremitj de Maella y Fabara.

COLL.—Lloch ahont las aguas del riu tenen molta corrent. *Lo coll del Matarranya*, á Fayó; *Lo coll de la Vall-Corona*, prop de Los Arcos, etc., etc.

COSTÉ.—*Costé, costera, costa*, vessant de un riu ó de una vall.

ESPONA.—*Espona, marge*. La espona del riu, la espona del hort, etc.

FOYA.—*Foy*, camp dalt d' un plá. Diuen *la foya de fulano*, ó de mengano. *Hoya* en castellá.

GLERA.—*La glera*, platja de riu plena de còdols ó palets de riera.

PEDRET.—*Pedret, pedregam*, ó, més ben dit, *rocam*. Gran munió de grossas rocas arrossegadas per la forsa de la corrent. Tots los barranchs y valls que aflueixen al Ebre, des del Matarranya fins á la Magdalena (entre Casp y Mequinenza), se distingeixen per aquests arrossegaments que portan lo nom del indret hont se troban. *Lo pedret del Matarranya*, de la Niverola, etc.

PENA.—En tots los pobles del Matarranya donen lo nom de *pena* als cingles, ribas, timbas ó rocas espadadas que hi há á la vora del riu. *La pena del Sol de l' Horta*, *la pena de Ribés*, *la pena de Bugarretj*, la de la boquera, etc.

SALADAR.—Roca cubierta de florescencias salitrosas. *La roca del saladar*, en lo riu Algars, en la dressera de Nonaasp á Maella.

CELS GOMIS.

SECCIÓ BIBLIOGRÁFICA

UN LLIBRE INTERESSANT

Treball llegit en lo «Centre» lo dia 14 de Janer del present any.

Sr. President del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA:

No sé si V. considerarà la comunicació que segueix prou important y prou acertada, per que sia llegida en una de las Sessions de la Associació, ó continuada en son BUTLLETÍ. De totas maneres, autorisa á V. per ferne l' ús que crega més convenient, son afectíssim amich y S. S. Q. B. S. M.

Joseph Brunet.

No sé si ab prou suficiencia, però ab la major bona voluntat, vaig á continuar algunas observacions sobre un punt que are sembla torna á estar á la orde del die, després de tantas y tant repetidas discussions sens cap resultat definitiu; me referesch á la manera d' escriure nostra estimada llengua catalana, en lo què regna la major anarquia, sostenint cada *grupo* sas opinions á peu y á cavall, sens voler tranzigir en res ab las de sos adversaris. No és mon intent pendre part en semblants discussions y si sols, com he dit, fer algunas observacions que m' ha suggerit un Ritual del Arquebisbat de Tarragona, estampat á Barcelona per Johan Rosembach en 1530, que ma bona sort m' ha permès adquirir.

Aquest llibre, á part d' ésser un *modelo* de tipografia ab sas bonicas lletras de tortis negres y vermellas, y un notable gravat representant lo Calvari, és important baix diferents punts de vista, especialment per la part històrich-religiosa, per la gramática, y per las diferencias de nomenclatura, si be que escrit en un catalá poch diferent del que parlam are.

En la part històrica á més de las oracions en catalá corresponents á cada Sagrament, en algun d' ells bastantas en número, són notables las «preces dominicals» que lo Sacerdot inicia cada festa en la missa després del ofertori girat de cara al poble, y las Constitucions provincials de Tarragona que tots los párrocos devien llegir en las iglesias en totas las quatre festas anyals e principals del any—Nadal, Pasqua florida, «e en la festa de cincogesma: e de sancta maria de agost.»

Per á mellor conexement, continuaré un apartat de cada ún de aquests documents.—Preces—(sens las abreviaturas.)

Encara pregarem per los esplets e fruyts que son posats sobre la terra o si speren a posar. Que nostre senyor deu los do pluja e temps temprat; els quart de neula e mala tempestat, e que puxen florir e granar: e venir en mans daquells que y han treballat perque puguén passar sa vida: pagar delmes e premicies: e fer sacrificis e almoynes que sien acceptables a nostre senyor Deu.

Constitucions. Item amonest a tot chrestia e chrestiana que no gos alletar als fills de juheus ni de moros: ni sie en los parts de aquellas ni en los dissaptes que nols fassen foch: ni cuinat: ne fassen nenguna altra servitut: ni contribuiscuen ab ells, ni mengen de son pa ni beguen de son vi nels pasten. ni mengen de la carn degollada ni rebujada per ells: ni sien en lurs esposalles e nocés: ne a circumcidir sos fills ne los fassen neguna honor ni servitut en ses festes e cerimonies. E tot aço sots pena de vet. És dir, de excomunió; perque, com ho manan las mateixas Constitucions, los qui morien vedats no tenien terra sagrada.

Altra circumstancia és de notar, y és que dirigintse al públich, sempre diu *Honorables senyors e dones*, ó senzilla-

ment, *senyors e dones*; may senyoras ni damas; y quant se refereix al sacerdot oficiant y al respecte que se li deu, sempre diu *lo prebere just o pecador*, especialment per l'efecte de la Transubstanciació.

Passem á la part gramatical, objecte principal de aquesta comunicació, per lo que toca á la part catalana del llibre, que está escrit en llatí y en catalá, essent á mon entendre lo text catalá de dos diferents máns; de una, tot lo comprès en tots los Sagraments fins al ajudar á ben morir, y tot lo demás fins acabar, de una altra; porque s'hi observen las següents diferencias. En la primera no s'hi troba cap *cedilla*, y en cambi algunas terminacions en la forma llatina de la *t*, seguida de *i*, per *c*; y tots los plurals masculins y femenins en *es*, trobantsen'hi en la segona part alguns en *as*.

Ni en una ni en altra part se troba l'apostrof, fent tot una paraula de article ó pronom ab preposició ó particula, v. gr., *men* per *m' en*; però may del article ab lo nom ó lo verb escrivintlo sempre á la llarga, y no usant may l'article *el* ó *els*, com á nominatiu, sino *lo* ó *los*. Tampoch hi há cap accent, llevat del punt sobre la *i*, y per la puntuació no hi há més quels dos punts moltes vegadas en lloch de la coma que usam nosaltres, y lo quen diem punt final posat com á tal, y també com nostra coma, y punt y coma.

Ab molta energia de la frase, se troba algunas vegadas lo pronom com á *suffixo* del verb en lloch del pronom apostrofat, anteposat com ho fem nosaltres, *Ador te*, *Senyor*, en lloch de *T' adoro*, *Senyor*.

L'infinitiu del verb may acabat en *er* sino en *e* sola, y lo pretèrit perfecte sempre senzill y generalment acabat en *i*, y no compost ab lo vaig ó varem

La preposició de companyia sempre *ab*, may *am*.

Los finals ab sonido de *k* sempre en *ch*, y no *c* sola.

La *g* sempre seguida de *u* fins en los sons guturals *ga*, *go*, com *fatigua* per *fatiga*, y la *t* seguida de *h* en moltes paraulas que escrivim senzillament en *t*, com *Thecla*, *Tecla*; y may un començament de paraula ab *ll*, sino ab *l*.

La partícula *hoc*, no usada com lo *si* afirmatiu, sino en sentit de *per això*, ó lo *si* condicional; per la afirmativa, generalment usa la repetició de la última paraula de la pregunta, *creus?*—*Credo*.

Són moltíssimes las paraulas que podria citar, escrites en ortografia diferent de la nostra, y de significació variada; però me concretaré á senyalarne algunas de las més marcadas, ya en desús, ó rarament empleadas com antiquadas, per á fer ressaltar més l'origen *purament llatí* de nostra llengua.

«Aparici».—Festa dels Reys.—Traducció literal de *Epi-phania*, perque la Iglesia en aquest día celebra las quatre aparicions ó manifestacions de N. S. Jesu-Crist esdevingudas en lo mateix día, que són, la adoració dels Reys, lo baptisme de Jesu-Crist per St. Joan Baptista en lo *flum* Jordá, lo miracle de tornar en ví l'aygua del convit de las bodas de Canaá, y finalment l'altre miracle de «sadollar cinch milia homens de cinch pans y de dos pexos».

CENAR, per sopar ó dinar.

CLAMAR, per demanar—*clam*—demano.

COGITAR, per meditar, pensar.

CUBERTS, per interior de nostre còs.

CURATS, per Sacerdots, párrocos.

DISPLICENCIA, per arrepentiment.

FAÇ, per devant.

FLUM, per riu.

LAVAR—LAVA, per rentar, netejar,—renta, neteja.

LIM, per fanch.

METRE—MESOS, per posar, posats.

NEULA, per boyra.

PENIRSE, per arrepentirse.

PENDRE COMIAT, per despedirse.

REFECTIO, per aliment.

REMBRE—REMUT, per redimir, redimit.

ROMANDRE, per quedar.

SINISTRA, per esquerra.

VET—VEDAT, per excomunió, excomunicat.

COLRE—COLENT, COLENDÀ per observar, guardar, tractantse de las festas. *Festa colenda*—festa de guardar.

En lo estil vigoros, senzill y clar de aquest llibre s' hi veu més la llengua parlada que en molts escrits de nostre temps. Això no vol dir que yo opine ques degue parlar y escriure com ho feyan los antichs, perque los llenguatges, com tot lo d' aquest mon, estan subjectes á mudanças, y són susceptibles de milloras, encara que afectats de continuadas corrupcions.

Per tant, los qui s' ocupen ó intenten ocupar-se de fixar la escriptura catalana, ab las modificacions y milloras de llenguatge produhidas pel temps, és menester ho fassen ab molta calma y circunspecció, sens passió ni inquina, ab vertader desitj de arribar á una solució satisfactoria á las diferents opinions, y ab plè conexement de lo que diuen, per que algú no 'ls trobe en *renunci*, ó fassa notar que devegadas se contradiuen, atenentse per una part al *modo* antich, y per altre á la forma moderna; tenint en compte que en certs punts és impossible fixar reglas, per la diferencia que hi há entre lo que és y pot ésser, y lo que deuria ésser, lo últim no sempre possible per la força de la costum, que imposa aquestas variacions y milloras més quels mateixos gramátichs, de lo que vaig á continuar un notable exemple tret del mateix llibre que m' ha servit per lo abans referit.

Avuy die trobariem molt estrany que un Prelat manás als sacerdots, monjas y personas devotas «fer Carnestoltes; y en lo llibre de què m' estich ocupant s' hi llegeix.—*Diumenge abans de Carnestoltes.*—*Diumenge primer vinent es lo diumenge de Carnestoltes. Aquell diumenge totes les ordens e tots los religiosos e algunes persones devotes de nostre senyor deu fan carnestoltes. Empro sancta mare esglesia no mana ni constreny a les gents fora religio: ni als religiosos: mas cascuna orde ha sa regla, y ho remet a vostra consciencia.*

Del diumenge de Carnestoltes.

Dimarts primer vinent de part de sancta mare esglesia
VOS MAN FER CARNESTOLTES: ço es que dalli avant no deveu

menjar carn; ous ni fromage: si donchs no era gran necessitat: hoc encara ab licencia de son confessor o de son cural: etc.»

Aquí trobam la paraula Carnestoltas en son vertader sentit «carns tretas» abstinencia de carns, paraula purament llatina composta de *carnes* acusatiu plural de *carnis* y toltas, també acusatiu plural femení de *tollum*, participi adjectival de *tollo* (traure). Ben diferent és la significació que donam ara an aquesta paraula, especialment com diem, *és un Carnestolles*, dels que desgraciadament n'hi ha molts que ho són, y no s'ho pensan.

En catalá y en castellá tenim un' altra paraula á la que donam un significat diferent del que tenia quant fou inventada; la paraula *traidor*, lo *traditor* llatí; aquesta paraula que no tenia l' antiga llengua llatina, fou inventada en los primers sigles de N. E. quant las persecucions Cristianas; *traditores* era lo calificatiu que donaven als cristians que portaven y entregaven al govern los llibres sagrats y objectes de *culto* no en lo sentit de fer traició, com ho entenem nosaltres, sino en lo de portar del verb llatí *traho*, *traxi*, *tractum*.

Los mateixos canvis ques troban en la significació de las paraulas s' efectuan també en sa ortografia y fins en la sintaxis, ab barbaritats que, moltes vegadas, sancionadas per l' ús constant és precis respectarlas.

Yo aconsellaria als qui s'ocupen de semblants estudis, que en lo possible s' atenguessen á las etimologies y reglas llatinas, perque nosaltres en lo intern de la població no som més que la continuació dels antichs pobles de aquellas rasses; y en cas de dupte preferiria las formas antigas á las modernas, per conservar en lo possible lo llenguatge més genuí; com també aconselle als qui donen á llum textos antichs, los publiquen tal com se troben sens modernisarlos en res, puix són un dels medis més á propòsit per estudiar las evolucions del llenguatge y remuntarse més facilment á las seuas fonts. Yo opine que si los sabis qui s' han dedicat á cercar la interpretació de las Inscripcions Etruscas, fins are indexifrables, en lloch de servirse de llenguas Orientals y de la Èuskara, hagues-

sen acudit á las neo-llatinas, estudiantne las evolucions per antichs documents de diferents nacions, especialment los Catalans, estich segur que haurien obtingut resultats més satisfactoris dels que han tingut fins are. Encara que semble una barbaritat, no tinch cap empatx en proclamar QUE LA LLENGUA CATALANA ÉS LA MÉS ANTIGA DE TOTES LAS ACTUALMENT PARLADAS EN EUROPA.

Desembre 30 de 1891.

SECCIÓ NOTICIOSA

TORN DE CONFERENCIAS DONADAS EN LO LOCAL DEL «CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA» EN LO CORRENT TRIMESTRE

LA LLENGUA CATALANA EN L' EXCURSIONISME,
per D. Ignasi Ferrer y Carrió.

Digué lo Sr. Ferrer que podia fer la Associació una com excursió per la llengua y pera la llengua, donantnos aquella lo conexement del passat, y aquesta lo del present de la matexa; que aquella podia ferse á través dels documents y de las obras catalanas tingudas per clásicas, podent al efecte examinar en primer lloch los documents continuats al cap davall de la obra *Marca Hispánica*, los *Documents sur la langue catalane*, de Alart; la *Colección de documentos inéditos del Archivo de Aragón*, los que hi há en moltes obras històricas, y los que, segons sembla, veurán prompte la llum pública pertanyents al Arxiu municipal y Arxiu del bisbat.

Las obras tingudas per clásicas, los Diccionaris, y particularment lo *Vocabulario in arabigo*, trobat en la Biblioteca Riccardiana, poden servir també per ilustrar respecte de lo que ha sigut la llengua catalana desde l' antiguitat fins á nostres temps.

Manifestá ademés, que podiem fer excursions pera la llengua quant al fer qualsevol excursió se procurás en

primer lloch conèixer los documents que cada població visitada conté, y examinar lo vocabulari y expressió usual, lo qual serviria de peu per entrar en comparacions y deduirne la vitalitat particular de la llengua catalana, lo qual facilitaria la solució de moltes de las discussions que sobre distincts punts de fònica y gramática catalanas hi há. Aquest treball, digué lo Sr. Ferrer y Carrió, poden ferho molt be en primer lloch los delegats, y en segon, tots aquells associats que permanexent una llarga temporada en una població, poden fer los estudis necessaris, tal com per exemple n' ha donat mostra lo infatigable consoci senyor Gòmis.

Acabá dient, que l' excursionisme pot ser utilíssim á la llengua catalana, sempre y quant se fassa lo treball anteriorment indicat, porque axí, se posará ben be en clar quin és l' estat actual del catalá, quina la seua vitalitat y quals las paraulas que poden considerarse com arcáicas. Si l' excursionisme fou creat per conservar tot lo que de més fisonòmich té Catalunya, digué, deu procurarse la conservació de lo que millor retrata tal fesomia, la llengua.

MONOGRAFÍAS Y TRADICIONS DE CATALUNYA

Y NOCIONES DE TOPONOMÁSTICA CATALANA,

per D. Joseph Reig y Vilardell.

Lo día onzè del prop passat Febrer s'ocupá lo dit conferenciant de diversas monografías y tradicions de nostre Principat. Las monografías que lo dit senyor llegí foren de *Bellprat* y de *Canet de Mar*. De la primera població, á més de ferne un estudi geogràfic, històrich y arqueològich, va llegir també uns quants documents antichs existents en l' arxiu de Santa Coloma de Queralt y referents á *Bellprat*, en los quals se pintaven costums molt originals que en altre temps foren observadas en aquella població. En quant á *Canet de Mar*, citá un interessant aplech de tradicions que's conservan encare en aquella encontrada.

A més d'aquestes monografias, llegí algunes tradicions de diferents comarcas de Catalunya, axí com també doná á conèixer una cançó popular recullida per ell l'estiu passat á Besalú. Dita cançó s'anomena *Los contrabandistas*.

Referent á las Nocions de toponomástica catalana, se pot dir que són un estudi de molts noms de pobles, qual origen té de buscar-se en los noms de persona y no en altres derivacions, com alguns autors han suposat. An aquest objecte va analisar detingudament molts dels noms de poblacions catalanas. Va citar, entre altres opinions que robusteixen aquesta idea, la del erudit mossen Segura qui está fent un treball relatiu an aquesta mena d'estudis.

CARÁCTERS GENERALS DE LA LITERATURA CATALANA,
per D. Antoni Rubió y Lluch.

Nostre President D. Antoni Rubió y Lluch, Catedràtic de nostra Universitat, continuá lo día 18 de Febrer del present any lo torn de conferencias periòdicas, que lo dit senyor havia proposat donar sobre *los caràcters generals de la literatura catalana* y que no pogué prosseguir, com ell desitjava, per sas ocupacions afegidas á desgracias de familia y contrarietats de salut. Lo Sr. Rubió començá fent una divisió general de la literatura catalana en quatre grans períodos, y assenyalant los caràcters distintius de cada hu d'ells. En son concepte, lo primer s'obra ab la unió de Catalunya y Provença y se tanca ab la pujada al *trono* de D. Jaume lo Conquistador, abraçant l'espai que va del segle XII á pricipis del XIII. En lo llin-dar del segon período s'alça la gran figura del rey don Jaume, y lo conclou l'escriptor catalá més castiç y abundant de la nostra terra, lo famós Eximenis bisbe d'Elna. Comença lo tercer período ab lo Renaxement italiá y la influencia tolosana, dos fets literaris que coincidexen y que tenen quasi be son principal punt de partida en la brillant cort del Rey D. Joan I, lo Mèdicis de las nostras

lletras, y termena ab la unió de Castella y Catalunya, fet que s' aconvoia ab la decadencia de la lírica y de la prosa catalana, quals darrers, y ja en certa manera gongorins representants, són en Corella, Fenollet y Alegre. Lo període quart, en rigor, té dos subperíodos, és á saber, lo que va fins á la guerra de successió, y l' altre que, continuació del primer, arrocega una vida esllanguida fins á la actual renaxença catalana. Lo despertament polítich del segle XVII coincideix ab una revifalla de la llengua, que després cau en una espantosa decadencia, poguentse dir que sols visqué en los braços de la Iglesia, y en las obras místicas, fins que arribá per ella lo despertament de la Renaxença.

Després de haver fet aquesta rápida digressió, lo senyor Rubió se fixá en alguns trets que presentan las nostras lletras en los dos primers períodos. En lo primer, la literatura catalana se pot dir que no existeix: ocupa son lloch la literatura provençal. Emperó probá que en la nostra lírica provençal se sent molt l' ayre de la musa popular catalana, y que conservá sempre un caràcter més religios, més amesurat y més moral que la que brotava llavors en la Provença.

Se dolgué després, de que la poesia no presentás á Catalunya lo valor històrich y nacional que eren de esperar de sa maravellosa historia, y de son marcat y original sentiment nacional, fent observar lo contrast de que aquí las narracions èpicas carolingias tinguessen menys ressonancia que á Castella. De tot axò resultá que á Catalunya la historia real y la historia contada fossen més poètiques que la poesia, y adhuc fins la nostra popular se ressent de aquesta falta de influencia de la vida política exterior, tan gloriosa, de la nacionalitat catalana. Deba des se cercarán en ella recorts de las famosas gestas dels catalans, com en la poesia castellana heròico-popular, ni molt menys las bellas tradicions llegendarias de la terra. Sols s' escapa de aquesta regla general lo rey En Pere III, qual lligenda se dibuxa ja en Desclot, idealisat després per En Muntaner, cantat pels trobadors provençals y catalans, citat pel Dant, convertit en hèroe de un llibre

de cavalleries en *Curial*, y recordat per curiosas tradicions locals.

Tota la poesia de la nostra raça se troba en la prosa, afegi lo Sr. Rubió, y per axò en prosa s' estrena la verdadera literatura catalana, y casualment ab lo doble caràcter de activitat de acció y de bon seny que son sas qualitats més preuadas. Lo *tipo* de aquesta raça emprendora, manifestá ésser lo rey D. Jaume, y després d' ell tots los grans escriptors de la terra portaren imprès aquest sagell de energia, de moviment, de esperit expansiu y cosmopolita, que corresponia á la expansió colonial y de conquestas de la raça catalana per totas las penínsulas del Mediterrani. D. Jaume fou lo rey almogavar; Ramon Lull l' almogavar de la filosofia; Arnau Vilanova, de las ciencias mèdicas y alquimistas; Muntaner l'almogavar de la historia; S. Vicens Ferrer lo de la Religió: tots ells surtiren de la seua terra y corregueren la Europa meridional, mentre los hèroes y los escriptors de Castella no treyen apenas lo cap més enllá de las planuras de aquella regió. La matexa figura del Cid, no la conegué la Europa fins que Corneille l' alçá sobre lo pedestal de la escena francesa.

Conclogué lo Sr. Rubió la seua peroració fent veure la inferioritat de la poesia catalana, respecte de la prosa, llevat de Ausias March, que és lo poeta més personal y més sencer que tenim, però no lo més nacional, y dient que gracias als historiadors, si no podem envanirnos de una epopeya en vers, com lo poema del Cid ó los *Lusíadas*, la possehim en prosa. Aquells son los nostres veraders cantors de gesta. A Catalunya, digué, recordant unas paraulas d' en Guardia, se li podia aplicar lo judici que á Cervantes, respecte lo distinct valor de sa prosa y de sa poesia. Lo Sr. Rubió se dolgué de que, possehint tan rica herencia de familia com són las nostras cròniques y los nostres moralistas, al cap dels quals está lo castig Eximenis, interrompessem aquesta brillant tradició, y de que com en los temps del predomini de la escola tolosana, nos donassem á escriure versos y més versos, privant la nostra llengua de la sava poderosa de la vida de la realitat, y comprometent greument ab una vegetació atropellada y

artificiosa, y en gran part estèril, la doble obra de reivindicació literaria y política de la nostra Renaxença.

LA PINTURA Y LOS SEUS AUXILIARS EN LAS ÈPOCAS

ANTIGA Y MITJA,

per D. Macari Golferichs y Losada.

En la vetlla del dijous 8 de Març, doná lo soci y vocal de la junta directiva de aqueix Centre D. Macari Golferichs una conferencia sobre lo referit tema. Explicá lo que fou aqueixa art en las nacions assiria, fenicia, egipcia, grega y romana, detallant en particular la pintura mural de aquells pobles, y citant multitud d'exemples; seguí després per los pobles bizanti, carlovingi y alarb, demostrant la influencia que tingueren en l' art de nostra patria, y acabá ab una detallada historia de la pintura verament dita catalana, de la qual manifestá,—valentse de las copias de un gran nombre de monuments pictòrichs de Catalunya,—pas per pas, lo que fou aquella art des del segle x al xv.

Las copias que presentá foren un retaule de Vich, segle x, primera fulla del llibre dels feudos del xiii, copia dels freschs de Pedret de igual segle, retaules de nostra Sèu, y sepulcre de Na Elisenda de Montcada del xiv y retaules de la Sèu, Sta Agnès, Doma y Tarrasa del xv.

ALGUNAS CONSIDERACIONES

SOBRE LA GRAMÁTICA D'EN POMPEU FABRA,

per D. Cayo Cardellach

Tingué lloch aquesta conferencia lo die 17 de Març, davant un numeros y escullit auditori. Després d'algunas atinadas observacions, lo Sr. conferenciant demostrá que, no obstant y dirse en l' obra qu' en ella s' estudie tan sols

lo catalá parlat a Barcelona, té la gramática d'en Fabra diversos punts d'aplicació general, entre altres la sistematització del verb irregular, la pronunciació de las consonants, y l'accentuació de las veus, essent los únichs de què s'ocupá nostre consoci, qui va fer un complert elogi de la sagacitat del autor revelada més principalment que enlloch, a son judici, en lo tractat del verb; ja que és d'agrahir als estudis d'en Fabra si avuy quasi pot dirse qu' en la llengua catalana no hi há verbs irregulars, sino duas regularitats diferents, segons sien los verbs de què's tracte.

L'estudi d'aqueixa part de la gramática, digué, predispesa en favor de la serietat de la obra, la qual per altra part, lluny de rompre ab la tradició la respecta al tractar de la pronunciació de consonants, sobre lo qual dona regles precisas y molt ben formuladas, fins are no vistes en cap gramática. Y en quant al sistema d'accentuació, assegura lo dit Sr. que era perfectament lògich.

De hont ne deduhí, que si lo bo és digne de imitarse y seguirse, tenia ell per segur que aquesta part del treball d'en Fabra haurá de acabar imposantse per la seua bondat, un cop s'hage calmat, ab la reflexió, l'esperit de oposició que naturalment ha d'axecarse sempre en contra de totas las novetats.

En quant a la part d'aplicació més especial d'aquella gramática, o sia al estudi del catalá oriental, feu ressaltar la exactitut y justesa de las regles sobre pronunciació y valor de las vocals, y sobre lo geni de la llengua en la formació de diptongos, regles que podrán tenir valor merament local, però que són molt certes, y que permeten sobre tot contribuir poderosament a la unificació de la llengua escrita de tots los qui parlen en catalá, ja que un cop s'hage generalisat lo coneixement de que le *e* fóra de sílaba dominant no és *e* sino una vocal indefinible que participa de *a*, sense per xò dexar d'ésser *e*, no hi hauria inconvenient algun en adoptarla no sols pels finals en *es* y *en* sino també en la generalitat dels casos; y axò fora un gran pas per fer entrar dintre aquesta ortografia tot lo catalá occidental y lo valenciá.

Y per fi digué, que admesa aquesta *e* ab tot lo seu valor real, no hauria d'haverhi tampoch inconvenient en acceptar las formas inversas *el, em, et, es* y *en* del article y pronoms, com proposa en Fabra en la seua obra, majorment quant lo sistema actual d'ortografia los dona implicitament per acceptats al usar l'apòstrof prepositiu (*'ns; 'ls*, etc.), sense comptar que hi há a Catalunya moltes comarques qu'en la pronunciació no l'usen may, y no obstant y axò los escriptors actuals las emplean sempre. De manera que las formas novament proposadas, sostingué que eren lògicament la conseqüència d'unas premisas que ja han sigut per tots admesas, y que la llur acceptació definitiva és natural que portás també la del sistema nou d'apostrofar, més bonich, admesos aquells principis, y molt més clar que l' actual.

NOVAS

VISITA A LA BIBLIOTECA DEL SR. D. JOSEPH BRUNET Y BELLET

Lo dia 14 de Febrer de aquest any se verificá la anunciada visita á la Biblioteca del nostre ilustrat consoci D. Joseph Brunet, tan conegut per sas aficions arqueològicas, com versat en los estudis històrichs. De aquellas y de aquestos ne són prova manifesta, además dels curiosos treballs que té publicats, apreciats per quants se dedican á tal classe de conexements, la triada y rica Biblioteca que posseheix. Assistiren á la visita los Srs. D. Antoni Rubió y Lluch, Arthur Pedrals, Jaume Balaguer y Merino, Joan Rubio de La Serna, Emili Canals, Antoni Palau, Francisco Andreu, Ignasi Ferrer y Carrió, Antoni Bullbena y algun altre que no recordam.

Rebuts ab exquisida amabilitat per lo senyor de la casa, passaren los visitants en ella tres horas molt agradablement entretinguts en fullejar la munió de obras curiosísimas de la Biblioteca, y en mirar la selecta colecció de láminas y gravats que aquell posseheix, indubtablement una de las més ricas de Barcelona.

Entre unas 1,500 obras que conté la dita llibreria, cridaren en primer lloch la atenció dels visitants 3 manuscrits dels segles XIII, XIV y XV; lo primer, un *llibre d' horas* á la Verge Maria; lo segon, la Regla de S. Benet per las monjas del orde, en catalá, y lo tercer un Reglament del gremi dels espasers, també en catalá, obra rara y molt interessant.

Foren objecte també de particular estudi onze incunables, entre los quals lo famós *Libre de les Dones* de Fr. Francesch Eximenis;—la *Repetición de amores, y arte de jugar al ajedrez* de Lucena hijo, primer llibre qu'es va estampar á Salamanca en lo segle xv, y uns opúscols de St. Agustí, en llatí (any 1491), ab dos autrògrafs d'en P. Miquel Carbonell, que denotan haver estat de sa propietat.—Posseheix lo Sr. Brunet sexanta obras impresas del segle xvi, essent dignas de menció, l'*Almanach Perpétuo* de Abraham Zacut, 1502;—*Ausonius* (un Aldo del 1517); un llibre del 1515 ab quatre opúscols de poesias italianas de varios autors; una gramática hebráica estampada per la Academia Complutense en 1526; *llibre del Rosari* ab més de cent estampas, algunas notables; *Ritual del Arquebisbat* de Tarragona estampat per Joan Rosembach en Barcelona 1539; los *Emblemas* de Alciato, primera edició de Paris etc. Entre las 78 obras impresas, del segle xvii, citarèm las següents:—*Theatrum Geographicum* de Petro Bertio, que conté la geografia de Ptolomeo, text grech y llatí, ab *mapas* il·luminats de doble pàgina folio gran, dibuxats pel geògraf Gerardo Mercator en 1616;—L' *Itinerari de Antonino* en llatí;—del mateix Pere Bertio una *Germania* de dita època, ab cent gravats de las vistas d' altres tantas ciutats de la *Confederació germànica*;—*De la potestat secular sobre dels Eclesiàstichs*, etc, informe donat per D. Narcis Peralta de Barcelona en 1640, durant la dominació francesa, llibre notable per son contingut, sobre lo qual publicá lo Sr. Brunet, fa temps, un extens article en la *España regional*;—*Tumultos de la ciudad de Nápoles* en 1647;—y tres rarissimas obras de juheus espanyols en castellá, y en portuguès una d' ellas, impresas, si mal no recordèm á Amsterdam y algun altre punt, á saber: *Orden de los Mahamadet* (Llibre de oracions dels juheus per cada un dels dias de la setmana), 1631;—*Psalmos de David traducidos en versos castellanos* por el judío Abenatar Melo, 1626,—y *Sermões predicaos*, etc., per rabins espanyols y portugueses ab motiu de la inauguració de la Sinagoga de Amsterdam en 1675. Entre los libes del segle xvi se podria també citar *Un epitome de Historias Genovesas* del 1551, ahont, á més de noticias referents á

Catalunya, se manifesta clarament *de hont era fill Cristòfol Colon*, del qual pensa escriuren lo Sr. Brunet un article per ésser llegit en una de las sessions de la Associació.

Es curiosissima també la serie de 45 obras sobre Arqueologia e Historia del antich Egipte, que conté 2,757 láminas y 3,090 gravats. La de Assyria consta de 30 obras; de 32 la de Etruria; de 26 la India; de 20 la de Roma, y de 18 y 15 las de Grecia y Amèrica respectivament. Aquestas ricas series, una de las millors joyas de la colecció bibliogràfica del Sr. Brunet, suman en conjunt 410 obras de Arqueologia y Art, ab 20.558 láminas y 46.624 *gravats*; no mancanthi los importants treballs de Champollion, Mariette Bey, *Prise d' Avennes*, Layard, Victor Place, Victor Coste, Porter, Micali, Francisco Gori, Noel des Vergers, George Dennis, Guarnacci, las coleccions del Museu Britànich y las varias de vasos etruschs de Inghirami, William Hamilton, etc. No hi faltan tampoch, com és de suposar, las *Antiquitates Graecæ et Romanæ* de Montfaucon, las investigacions del famós Schliemann sobre Troya, Micenas ect., las *Catacumbas de Roma* de Rossi y Koller y quasi tot lo publicat sobre Herculano y Pompeya.

Consagrat lo Sr. Brunet al estudi del joch dels *Escachs* en lo qual és á Espanya un notable especialista, com ho indica sa darrera obra sobre la materia, ha adquirit lo més important que s' ha escrit sobre de aquest assumpto, de manera que en sa llibreria s' hi troba una colecció de 46 obras que tractan de dit joch: entre ellas, un facsimil del primer llibre estampat á Inglaterra, que és un tractat de *Escachs*. Nos és impossible seguir citant las preuadas obras relatives á l'art en general, que posseheix lo Sr. Brunet, las de Religió y religions, entre aquestas, monumentals edicions del Zend-Avesta, del Rig-Veda, del Talmut y del Alcorá, las que's refereixen á la Edat Mitjana, las reproduccions de llibres xilogràfichs anteriors al descobriment de la estampa, las obras modernas, exemplars de tipografia é ilustracions, que serian enveja de bibliòfils entesos y avesats á veure las preciositats dels llibres. Tot axò requiriria un estudi conciençut en lloch de una curta resenya, y persona més entesa que la que escriu

aquestes ratllas. Los visitants quedaren encantats dels preuats tresors que enclou la biblioteca del Sr. Brunet, la qual honra á Barcelona, y és una mostra més de lo generalisada que está en ella, en totas sas manifestacions, la cultura científica y artística.

VISITA A LA BIBLIOTECA DE D. EMILI CANALS Y MORET

Lo día 21 de Febrer prop passat aná una comissió, composta del nostre President Sr. Rubió y Lluch, Maspons, Pedrals, Ferrer y Carrió, Brunet, Rubio de la Serna y son fill, Clapés, Llorens y Riu y Cornet, a casa de nostre digne consoci Sr. Canals, de qui foren rebuts ab aquella afabilitat exquisida que a dit senyor caracteriza. Encara que més tart, van concórrer al acte los Srs. Oller, Ixart y Moragas y lo Sr. Roca-Cornet, cunyat del dit Sr. Canals.

La biblioteca, elegant y vistosa, com a abundant en obras de luxo ricament enquadernadas, la forman un triat aplech de uns dos mil volums.

Decidit protector de las lletras catalanas, se pot dir quel Sr. Canals ha reunit tot lo referent a Catalunya, o en catalá, publicat des del modern renaxement fins ara, en Memorias, Anuaris, obras literarias, aplechs de fotografias, etc., axi com los anals y crònics den Feliu de la Peña, Beuter, Capmany y Pujades.

Allí veuense reunidas las obras monumentals publicadas per editors com En Joan Oliveres, Tomas Gorchs, Montaner y Simon, Cortezo y C.^a, Fermin Didot, y d'altres, sens faltarli tampoch las més notables obras, ja castellanes, ja francesas, en literatura, historia, belles arts y filología.

Aximateix demostra dit Sr. un gust exquisit en la colocació dels famosos gravats del Art-Union de Londres, que té espargits per tota la seua habitació, trobants'hi entre altres lo de la Verge de Montserrat y de la Mercè.

Al pendre son comiat la nostra comissió, posá lo Sr. Canals a disposició de la mateixa la seua biblioteca, la qual digué que podien considerarla com a sucursal del nostre

Centre. Perque la comissió se retirá altament complascuda, tant de la riquesa d' obres que conté la dita biblioteca com del oferiment de son amable possehidor.

VISITA A LA CASA DEL EXM. SR. D. EUSSEBI GÜELL
Y BACIGALUPI

Molt numerosa fou la visita que lo dia 20 de Març verificá nostre CENTRE á la casa-palau del Exm. Sr. Eussebi Güell y Bacigalupi. En un article apart, pensam donar detalls de quant de bell en l' art conté aqueix palau, del qual s' han ocupat varias revistas extrangeras, contentantnos per vuy donant las més expressivas gracias al Sr. Güell, á sos jovenets fills, y als Srs. Picó y mossen Jacinto Verdaguer, de qui reberen los senyos visitants tota mena de atencions.

NOMBRAMENT DE UN DELEGAT A QUITO

En junta directiva del dia 5 de Març d' aquest any, fou proposat y anomenat per aclamació soci delegat del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA á Quito, lo Sr. D. Joseph Trajano Mera, actual Cònsol general de la República del Equador á Espanya. Lo Sr. Mera, fill del distingit escriptor equatoriá D. J. Lleó Mera, lo més eminent y infatigable dels poetas y prosistas de aquella llunyana terra, y notable folk-lorista, s'ha fet acreedor á aquesta distinció per la admiració y amor envers Catalunya y las lletres catalanas que ha demostrat y continua mostrant durant la seva estada, que desitjam sia molt llarga, en mitj de nosaltres. No content ab llegir las produccions dels nostres primers novelistas y assistir als estrenos més importants del teatre catalá, s' ha proposat fer conèixer á sos paysans las obras capdals de la poesia catalana, á qual efecte ha traduhit en vers alguns fragments de *Margaridó*, alguns *Cants íntims* de l'Apeles Mestres, y composicions de Rubió y Ors y Victor Balaguer. Tenim entès que aquestas traduccions veurán lallum en la *Revista equatoriana*, de la qual és lo senyor

Mera, junt ab lo Sr. Pallares y Peñafiel, fundador y director. Y ja que parlam de las relaciones que gracias al senyor Mera s' establiran entre la literatura catalana y la naxent equatoriana, consignem ab gust aquí que en la abans anomenada Revista s'havian publicat ja traduccions d'en Víctor Balaguer, degudas á la ploma dels inspirats poetes D. Julio Arboleda y D. Remigi Crespo Toral. Segons nostres informes, lo Sr. Mera tracta de fundar á Quito un Centre consemblant al nostre, á qual fi y efecte nos ha demanat son Reglament y ha visitat son local.

DESCUBRIMENT ARQUEOLÒGICH

Un nou descobriment arqueològich acaba de tenir lloch entorn del monument conegut per la Torra dels Encantats á Arenys de Mar, hont en unas excavacions novament practicadas s' hi han trobat diferents gerras, que si be són rompudas, poden facilment reconstruirse. Las excavacions foren fetas de qualsevol manera, com s' acostuma generalment, y sens la menor constancia. És llástima que en un lloch hont tantas troballas s' hi han fet, en èpocas diferents y per etzar, no s' hi fassen excavacions en tota regla, que donarien lo millor resultat. Ho recomanam á la Comissió de Museus de nostre Ajuntament, per si volgués empendre lo que encara crehem no ha fet ningú.

SOBRE LO MOSÁICH GRECO-ROMÁ D'AMPURIAS

Los propietaris del mosáich greco-romá d' Ampurias representant lo sacrifici de Ifigenia, tractan de vèndrel, havent ja presentat una instancia á la Comissió de Museus y Bibliotecas de nostre Ajuntament al objecte de adquirirlo. Molt nos alegrariem que lo naxent Museo Municipal s' enriquis ab una d' aqueixas sumptuosas mostres de las generacions passadas.

Ab tant, lo Sr. Madolell, propietari de Sant Just Desvern, acaba de cedir al propri Museu lo mosáich romá casualment trobat en una vinya seua, y del qual ja donarem compte en un dels BUTLLETINS DE LA ASSOCIACIÓ D'EX-

CURSIONS CATALANA. A fi de donar personalment las gracias al propietari y començar promptament los laboriosos treballs d' arrabaçament y traslació, se personaren á Sant Just Des-Vern, lo Sr. Elias de Molins, delegat de la Junta tècnica del Museu de la Historia, nostre consoci y regidor Sr. Carreras y Candi en representació del Ajuntament, y nostre consoci Sr. Falqués, arquitecte de la ciutat de Barcelona, lo dia 25 de Març del corrent any. Davant las moltes restas d' ossos y ceràmica romana de què está rublert lo terror, la predita comissió demaná permis al Sr. Madolell per practicar excavacions á son voltant, á lo qual accedí gustós y deferent. Lo patriotisme y desinterés que mostrá lo Sr. Madolell en aquesta cessió, són dignes d' aprobació, tant més quant no fá pas molt temps que un italiá traficant en antiguitats, n' hi oferí mil pessetas per sa adquisició. Digne és de ésser imitada sa lloable conducta y desde las columnas de nostra publicació no podem menys de felicitarlo coralment, desitjant tinga altres imitadors.

Y ja que de mosáichs parlam, donarèm compte d' haverse començat la traslació del existent en la derruida capella de St. Miquel, que vuy dia restava poch menys que abandonat en uns baixes magatzems de casa la Ciutat. Lo sistema seguit, y que se seguirá també ab lo del Sr. Madolell, és, axecant un *plano* y quadriculant lo mosáich, se serra á grans troços ab una serra finíssima, ajuntantse los trossos, al cimentarlo en son lloch corresponent dins lo Museu. Las lápidas sepulcrales, que malmeteren molts troços del dit mosáich, algunas de las quals són bastant curiosas, se trasladarán igualment al propi Museu, trametent al cementir los ossos que continguen.

Lo CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* de son BUTLLETÍ, dexant entegra la responsabilitat dels treballs firmats als respectius autors.
